

ՆԱՐԵԿԱՑՈՒ ԼԵԶԿԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆ ԴԵՏԱԳԱ ԴԱՐԵՐԻ ՍԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԿՐԱ

Գ. Ղ ՄԻՐԶՈՅԱՆ

Հետնարեկացիական հայ մատենագրության վրա Նարեկացու անուրանալի ազդեցության մասին հետաքրքիր դիտարկումներ են կատարել դեռևս «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի» կոթողային աշխատության հեղինակները. այս կամ այն բառի համար բերելով համապատասխան վկայություններ Նարեկացուց և հետագա դարերի հայ մատենագիրներից՝ երբեմն Նարեկացու օրինակից հետո բավարարվել են՝ գրելով «յորմէ և...»՝ առանց վկայակոչելու տվյալ հեղինակի միտքը: Օրինակ՝ **Գերասնակիր** բառադրվածում կարդում ենք. «**Գերասնակիր**. ա. Որ կրէ յինքեան զգերան (աչք կեղծաորի). Գերասնակիր ակնս թշուառացեալ. Նար. ԻԷ: յորմէ և Լմբ»: Մեկ ուրիշ անգամ հարկ են համարել վկայակոչել նաև տվյալ հեղինակի միտքը: Օրինակ, **Կկեմ** բառադրվածում գրում են. «Կկեմ, Եցի. ն... Հենուլ կկոցաւ կամ մագուգաւ. ոստայնանկել. անկանել. նիւթել. կտաւ գործել, բսնիլ...: Ոստայնս չարեաց կկեցի. Նար. Է. յորմէ և Մաշկ. Ոստայնս չարեաց կկեցեր» (ընդգծ. իմն է - Հ. Մ.): Ինչպես տեսնում ենք, այս դեպքում գործ ունենք ոչ թե Նարեկացու բառի, այլ արտահայտության գրեթե նույնական կրկնության հետ: Կամ և այնպիսի դեպքեր, երբ բառարանագիրները չեն կատարում «յորմէ և» նշումը, բայց բերված օրինակներից ակնհայտ երևում է Նարեկացու բառի ու բանի գործածությունը: Այդ տեսակետից հատկանշական է **Տիեզերաստոյգ** բառադրվածը. «Տիեզերաստոյգ. ա. Սուգիչ՝ ընկղմիչ՝ խեղդիչ տիեզերաց. տիեզերահեղձոյց. Գերագանցէ քան զհեղեղին ջրակուտակ տիեզերաստոյգ ամենասպառ ծովուն յորդոթին: Գերակայ քան զտիեզերաստոյգ ջրհեղեղին յորձանս. Նար. ԺԵ: **Բենիկ**»: Դիտելի է, որ **Բենիկ** անուն հեղինակի մասին բառարանի առաջին հատորի «Նախադրումը» բաժնում կարդում ենք. «**Բենիկ**. Արօթամատոյց գիրք **Բենիկ** անուն կամ՝ ...վարդապետի ի միջին դարս, ստորնագոյն ոճով, այլ խորնագոյն բառիւք և բարդութեամբք, իբր հետևողութեամբ հնութեանց, մանաւանդ հապուածոց Նարեկի: Վարդան ծերունին առ ժամանակօք Ընդոխալոյն ի խրատս իւր բերէ ի վկայութիւն զբան վարդապետի ուրումն, զոր կոչէ **Բենէ**» (էջ 10, ընդգծ. իմն է - Հ. Ղ.): Բառարանագիրներն ընդամենը մի քանի բառով այնքան դիպուկ ու ճիշտ են բնութագրել **Բենիկ** վարդապետի գրելաժողը, որ հաստատվում է նույնիսկ վերը վկայակոչված նախադասությամբ. հիմնականում պահելով Նարեկացու բառերը՝ **Բենիկ** վարդապետը, ըստ բառաբարդման իր սիրած սկզբունքի, Նարեկացու «զհեղեղին ջրակուտակ» բառերի փոխարեն գործածել է **ջրհեղեղ** բառը, բայց թե որքանով է արդարացված դա, արդեն այլ հարց է:

Բառարանագիրները, իհարկե, խնդիր չեն ունեցել հանգամանորեն ցուցադրելու հետագա դարերի հայ մատենագրության վրա Նարեկացու գործած ազդեցությունը, բայց իրենց կատարած տիտանական աշխատանքով ըստ ամենայնի հող են նախապատրաստել դա անելու համար: «Նարեկացու բառաշխարհը» հողվածը պատրաստելիս տեսնելով, որ հետնարեկացիական հայ մատենագիրներից շատերը գործածել են նարեկացիական բազմաթիվ բառեր, գրել էի. «Բառարանում հարյուրավոր բառեր վկայված են միայն Նարեկացու և նրան հաջորդած հայ մատենագիրների երկերով: Ենթադրելի է, որ վերջիններս օգտվել են Նարեկացուց»¹: Ծիշտ է, այնուհետև բերել էի մի քանի օրինակ իմ այդ

¹ Հ. Ղ. Միրզոյան, Նարեկացու բառաշխարհը, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 2005, թիվ 1, էջ 91:

ենթադրությունը հաստատելու համար, քայց, խոստովանում են, դժվար էր պատկերացնել Նարեկացու գործած այդօրինակ ազդեցության իրական չափն ու սահմանները: Նույն բառարանից հավաքելով միայն Նարեկացիով և հետագա դարերի հայ մատենագիրներով վկայված բառերը, համեմատելով բերված օրինակները, որոշակի սկզբունքով խմբավորելով ու դասակարգելով դրանք՝ ստացվեց հիրավի գարմանալի արդյունք, որը ընդհանուր գծերով կցանկանայի ներկայացնել ընթերցողի ուշադրությանը:

Նախապես ասեն, որ այն, ինչ առկա է բառարանում, դեռ ամբողջը չէ, որովհետև նախ, ցավոք, Նարեկացու ստեղծած ոչ բոլոր բառերն են արտացոլված բառգրքում. երբեմն այս կամ այն բառը թյուրիմացաբար վերագրվել է հետագա դարերի մատենագիրներին: Օրինակ, Նարեկացին է ստեղծել նախալիշապակեալ բառը, որը գործածել է Ալաբանից խաչի պատմության մեջ («...նախալիշատակեալ մեծ եպիսկոպոսն պսակ Սիոնի և ծառայն Յիսուսի»²), քայց բառգրքում վկայված է միայն Ներսես Լամբրոնացիով: Բնականաբար կան այսօրինակ այլ փաստեր ևս, որոնք առայժմ, քանի դեռ չունենք բանաստեղծի բոլոր ստեղծագործությունների համաբարբառը, անհնար է ճշգրտել: Բացի այդ՝ բառարանում ընդհանրապես չեն բերված Կճավա վանահորը Նարեկացու գրած թղթում առկա նորաստեղծ բառերը, որոնց թիվն անցնում է մեկ տասնյակից: Դրանից են, օրինակ, **խնրանկէծ, մեծառեծառ, գարբանութիւն, բազմահերչուած, լիագիպութիւն** ևն: Խնդրո առարկա թղթում կան բառեր, որոնք բառգրքում վկայված են միայն հետագա դարերի մատենագիրներով: Օրինակ, **նեկգական** բառը վկայված է միայն՝ Ը. Վիպ: Երկրորդ, հետնաբեկացիական մատենագիրների բոլոր աշխատությունները չէ, որ բառարանագիրներն ունեցել են իրենց ձեռքի տակ: Երրորդ, որ ոչ պակաս ցավալի է, իրենց մատչելի ոչ բոլոր աղբյուրներն են նրանք օգտագործել: Օրինակ, Գլածոր – Տաթևյան դպրոցի աչքի ընկնող ներկայացուցիչների մատենագրական հարուստ ժառանգությունը, ամենայն հավանականությամբ դավանաբանական նկատառումներով, դուրս է մնացել բառարանագիրների հետաքրքրությունների դաշտից: Ըստ այդմ, եթե առանձին դեպքերում վկայակոչում են մահ XVII դարի մատենագիրներ Առաքել Դավրիժեցու և Ներսես Մոկացու գործածած հատուկենտ բառեր, իրականում հետնաբեկացիական մատենագրություն ասելով ներկա դեպքում նկատի ունենք մինչև XIV դարակեսն ընկած ժամանակահատվածում ստեղծված բնագրերը: Բայց նույնիսկ այս սահմանափակումներով հանդերձ՝ ամենախստապահանջ՝ մոտեցման դեպքում ստացված արդյունքն իսկապես ցնցող է: Պարզվում է, որ շուրջ երեքուկես հարյուրամյակում գրեթե բոլոր հայտնի ու անհայտ հայ մատենագիրները այս կամ այն չափով կրել են Նարեկացու լեզվական ազդեցությունը՝ օգտվելով ոչ միայն նրա կերտած բառերից, այլև բառաստեղծման արվեստից: Ի հաստատումն ասվածի՝ թվարկենք դրանցից առավել նշանավորների անունները մոտավոր ժամանակագրությամբ՝ Ասողիկ, Գրիգոր Մագիստրոս, Արիստակես Լաստիվերտցի, Գրիգոր-Վահրամ Վկայասեր, Անանիա Սանահնեցի, Յովհաննես Սարկավազ Իմաստասեր, Սամվել Անեցի, Ներսես Շնորհալի, Սարգիս Շնորհալի, Իգմատիոս, Բենիկ, Գրիգոր Դ Տղա, Մխիթար Գոշ, Վանական Վարդապետ, Ներսես Լամբրոնացի, Մխիթար Հերացի, Գրիգոր Սկևռացի³, Կիրակոս Գանձակեցի, Յովհաննես Երզնկացի, Վահրամ Բաբունի, Ստեփանոս

² «Արթոյ իօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի մատենագրութիւնք», Վենետիկ, 1840, էջ 384: Այստեղևս այս իրատարակությունից հղում կատարելիս տողատակին նշելու ենք միայն՝ Գրիգոր Նարեկացի, Մատենագրութիւնք, և էջը:

³ Թեև բառգրքի տվյալներով մարեկացիական մի շարք բառեր գործածված են նաև հետնաբեկացիական դարերում ստեղծված տարաբնույթ լուծմունքներում, որոնք ունեն «Լծ. ածաբան, Լծ. եագրի, լծ. կոչ, Լծ. մար, Լծ. սահմ, Լծ. փիլ. ևն» նշումները, քայց քանի որ դրանց հեղինակներն ու ստեղծման դարերն անհայտ են, ուստի գերադասել ենք դրանցում առկա բառերը չընդգրկել ստորև բերվող բառացանկի մեջ:

⁴ Ի դեպ՝ հայագիտական գրականության մեջ մասամբ ոչ ճիշտ պատկերացում կա Գրիգոր Միլոնցի-Սկևռացու և Գրիգոր Սկևռացի-Լամբրոնացու հարցում: Գրիգոր Միլոնցին ավանդաբար համարվել է միայն գրիչ ու մանրանկարիչ, որը Ներսես Լամբրոնացու պատվերով 1173 թ. արտագրել ու նկարագրողի է Նարեկացու «Մատեան ռդրերգութեան» գլուխգործոցը (տե՛ս Մ. Մաշտոցի անվ.

Օրբեյան, Վարդան Մեծ, Մխիթար Այրիվանցի, Մխիթար Ապարանցի, Յովհաննես Գառնեցի, Եսայի Նշեցի և ուրիշներ: Այս հեղինակների երկերում, համաձայն բառգրքի տվյալների, գտնում ենք նարեկացիական 2-3 բառից մինչև մի քանի տասնյակ բառ, իսկ Ներսես Լամբրոնացու գործերում դրանց թիվը հասնում է շուրջ հարյուրի: Գրիգոր Նարեկացին մեծապես ազդել է նաև անանուն տաղասացների, գանձասացների, ճառագիրների, շարականագիրների, վարքագիրների և այլոց վրա, որոնց ստեղծագործությունները ներառվել են տարաբնույթ ժողովածուներ, տպագրվել ու փոխանցվել սերնդեսերունդ:

Նարեկացու լեզվական ազդեցությունն զգացվում է նույնիսկ այդ շրջանում այլ լեզուներից թարգմանված երկերի վրա (Միքայել Ատրի, «Պատմութիւն վրաց», Ֆրա Մարթին, «Հարանց վարք» ևն):

Նարեկացու և հետագա դարերի հայ մատենագիրների բառաշխարհի ընդհանրության հարցը մեզ հետաքրքրում է ոչ այնքան հաջորդների վրա Նարեկացու գործած ազդեցության չափը որոշելու իմաստով, որն ըստ էության ապարդյուն գործ է, որքան նրա կյանքի ու գործունեության ինչ-ինչ մութ ծայրեր լուսաբանելու առումով: Բանն այն է, որ հիմք ընդունելով Գրիգոր Նարեկացու հանդեպ X-XI դարերի հայ մատենագիրների դրսևորած համատարած լռությունը՝ նարեկացիագետները ենթադրել են, որ նշված ժամանակահատվածում Նարեկացու գլուխգործոցը հավանաբար դեռ մնում էր անհայտ: Այս կապակցությամբ Պ. Խաչատրյանը գրել է. «Ցավով պետք է արձանագրել այն իրողությունը, որ Նարեկացուն ժամանակակից կամ ժամանակով մոտ կանգնած հայ մատենագիրներից ոչ մեկը, ըստ առկա տվյալների, 10-րդ դարի վերջում և կամ ամբողջ 11-րդ դարի ընթացքում նրա անունը չի հիշատակում. ո՛չ Ուխտանեսը (10-րդ դ.), որը կրթություն է ստացել Նարեկա վանքի դպրոցում՝ Անանիա Նարեկացու ձեռքի տակ, ո՛չ Ատողիկը (10-11-րդ դդ.), որն իր «Տիեզերական պատմությունն» ավարտել է 1004 թվականով, և ո՛չ էլ Գրիգոր Մագիստրոսը (մեռ. 1058 կամ 1059 թ.) Նարեկացուն չեն հիշում, մինչդեռ նրա ուսուցիչ՝ Անանիա Նարեկացու մասին խոսելիս նրանք, բնականաբար, պետք է տային և նրա անունը: Մեծն Գրիգոր Նարեկացու գլխավոր երկը՝ «Ողբերգության մատյանը», 11-րդ դ. առաջին կեսին հավանաբար դեռ փարածում ու լայն ճանաչում չէր գտել: Նրա հոչակը հայ իրականության մեջ բարձրանում է 12-րդ դարում, նախ և առաջ Կիլիկյան Հայաստանի սահմաններում» (ընդգծ. իմն է - Հ.Ղ.): Իրավամբ հարց է ծագում. եթե Նարեկացու անունը X-XI դարերի հայ մատենագիրները չեն հիշատակում, ապա դրանից կարելի* է եզրակացնել, որ նրա գլուխգործոցը «հավանաբար դեռ տարածում ու լայն ճանաչում չէր գտել»: Անկարևոր չէ և այն հարցը, թե ավելի քան մեկուկեսդարյա մտացույթունից հետո ինչպե՞ս կամ ի՞նչ ճանապարհով այն հասավ Կիլիկյան Հայաստան, որտեղ XII դարի երկրորդ կեսին բարձրացավ նրա հոչակը: Հարցեր են սրանք, որոնց պատասխանելու համար լուրջ կոպաններ է տալիս ընթերցողի դատին ներկայացվող բառացանկը: Հարկավ, այն արժանի է լեզվագիտական-մասնագիտական մանրագնին քննության, իսկ ներկա դեպքում կարևորում ենք բանասիրական-աղբյուրագիտական և պատմագիտական տեսանկյունից:

Քանի որ Նարեկացու մասին լռություն պահպանող մատենագիրների շարքում Պ. Խաչատրյանը նշում է նաև Գրիգոր Մագիստրոսի անունը, ուստի նպատակահարմար է ընթերցողի ուշադրությանը ներկայացնել այդ տեսակետից Հայկազյան լեզվի բառգրքի ընձեռած նյութը, որը կարելի է բաժանել 4 խմբի՝ ա) միայն Նարեկացիով և Մագիստրոսով

մատենադարան, ձեռ. թիվ 1568), իսկ Գրիգոր Սկևռացին դիտվել է «բանաստեղծ, մատենագիր, երաժիշտ» (ՀՍՀ, հ. 3): Ըստ այդմ՝ վերջինիս են վերագրվել թե «Գիրք աղօթից» (Կ. Պոլիս, 1742), թե «Ներբողեան ի սուրբն Ներսես Լամբրոնացի» և թե համանման այլ ստեղծագործություններ: Մինչդեռ լուրջ հիմքեր կան ենթադրելու, որ դրանց մի մասը, օրինակ՝ «Գիրք աղօթից»-ը, պատկանում է Միհնցու գրչին: Մակայն այս հարցը կարիք ունի բանասիրական ու աղբյուրագիտական հանգամանակից ուսումնասիրության, ուստի առայժմ ավելիմ ասել չենք ցանկանում:

* Պ. Խաչատրյան, Գրիգոր Նարեկացին և հայ միջնադարը, Գիրք առաջին, Ս. Էջմիածին, 1996, էջ 19-20:

վկայված բառեր, ք) Նարեկացիով, Մագիստրոսով և այլ հեղինակներով վկայված բառեր, գ) Նարեկացիով, Մագիստրոսով, հետագա դարերի մատենագիրներով և ժամանակագրական տեսակետից անստույգ ժողովածուներով վկայված բառեր, դ) Նարեկյան դպրոցի մյուս դեմքերով, Նարեկացիով և Մագիստրոսով վկայված բառեր: Դրանցից վերջինի դեպքում Նարեկացին, բնականաբար, հանդես է գալիս որպես նարեկյան դպրոցի և Մագիստրոսի միջև կապ հաստատող, այսինքն՝ Խոսրով Անձևացու և Անանիա Նարեկացու ստեղծած բառերը գործածող և այլոց փոխանցող: Դրանք ընդամենը չորսն են (անպակտ, գերակայացեալ կամ գերակայեալ, յոզնարեղուն, սխալութիւն կամ սխալումն), որոնցից ուշագրավ է հատկապես գերակայացեալ կամ գերակայեալ բառը, որը բառգրքում միակն է՝ վկայված Մագիստրոսով, Անանիա Նարեկացիով, Խոսրով Անձևացիով և Գրիգոր Նարեկացիով: Ասեմ նաև, որ նարեկյան դպրոցի երեք ներկայացուցիչները բառս գործածել են գերակայեալ ձևով, իսկ Մագիստրոսը՝ գերակայացեալ: Մագիստրոսը Ասորի կաթողիկոսին եղած թղթում երկու անգամ հիշատակում է Անանիա Նարեկացու անունը՝ որպես թոնդակեցիների գաղափարական հակառակորդի: Ընդ որում, հայտնում է, որ թոնդակեցիների դեմ ուղղված իր երկը նա գրել է հայոց կաթողիկոս Անանիա Ա Մոկացու խնդրանքով: Համոզված եմ, որ Մագիստրոսը անպայման պատկերացում է ունեցել նաև Կճավա վանքի վանահորը Նարեկացու գրած հակաթոնդրական նամակի մասին:

բ) և գ) խմբերի համար ունենք համապատասխանաբար՝ 8 և 4 բառ: Այս դեպքում դրանք ևս մի կողմ ենք թողնում, որովհետև ավելի կարևոր են հատկապես ա) խմբի բառերը՝ թվով 17: Դրանք են՝

Աբոռակ – Նար. տաղ սայլի, Մագ. ՀԷ
 Ամլածին – Նար. կուս, Մագ. ԾԸ
 Անգծագիր,
 Անգծագրելի – Մագ. Մանուչ, Նար. ՂԲ
 Աննահանջ,
 Աննահանջելի – Մագ. ԻԷ, Նար. Գ
 Աննուագութիւն – Նար. ԽԴ, Մագ. Թ
 Արտակիտել – Նար. Յովէդ, Մագ. ԺԳ, ԺԸ,
 Մագ. ԺԲ, Լ, ԼԷ
 Բարելութիւն – Նար. Խչ, Մագ. Խչ
 Գիշերայած,
 Գիշերայածու – Նար. Յովէդ, Մագ. ԾԷ

Դժոխային – Նար. ԺԱ*, ԾԶ, Մագ. Հ
 Լափլեզ,
 Լափլիզող – Մագ. ԼԸ, Նար. Ժ
 Լուծակնութիւն – Նար. ՂԳ և Դ, Մագ. ՀԸ
 Կատակերգական** – Մագ. ԺԱ, Նար. ԽԵ
 Կարծրակոփ – Նար. Խչ, Մագ. ԺԳ
 Կոճեմ,
 Կոճումն – Մագ. Ը, Նար. ՂԲ
 Յոզնատեսիլ – Նար. ՂԳ, Մագ. ԿԲ
 Պարագային – Մագ. ԺԴ, Նար. ՂԳ***
 Քաղցրածայնել – Մագ. ԺԵ, Նար. տաղ

Ընդհանուր առմամբ Մագիստրոսի գործածած նարեկացիական 29 բառից 18-ը Մատյանից է, 3-ական բառ՝ Խաչի և Աստվածածնի ներբողից, 2-ական բառ՝ տաղերից և Յովէդից, իսկ 1 բառ Թղթից և Մատյանից:

Նախ՝ ուշագրավ է, որ, բացի Մատյանից, Մագիստրոսը քաջատեղյակ է եղել նաև Նարեկացու մի շարք այլ ստեղծագործությունների: Երկրորդ, Մագիստրոսն առանձնապես օգտվել է Նարեկացու Մատյանի բառապաշարից ու բառաստեղծական արվեստից: Երրորդ, նարեկացիական բառերից 8-ը վերցված է Մատյանի ՂԲ և ՂԳ գլուխներից: Իսկ թե դա ինչ նշանակություն ունի, այդ մասին կխոսենք հետո: Չորրորդ, վերք բերված 17 բառից 5-ը տրված է 2 տարբերակով (անգծագիր-անգծագրելի, աննահանջ-աննահանջելի, գիշերայած-գիշերայածու, լափլեզ-լափլիզող, կոճեմ-կոճումն), որը, ըստ էության, հետևանք է այն բանի, որ Մագիստրոսը, չցանկանալով նույնությամբ կրկնել

* Տես «Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը», բնագիրն յառաջաբանով և ծանոթություններով առաջին անգամ ի լոյս ընծայեց Կ. Կոստանեանց, Աղեքսանդրապոլ, 1910, էջ 153, 160:

** Բառգրքում սխալմամբ նշված է ԺԲ:

*** Նարեկացին բառս առաջին անգամ գործածել է հիշյալ թղթում («Թէ գերախայրեացն կատակերգական երգիծանութիւն»), բայց բառգրքում դա չի նշված:

**** Բառգրքում նշված է ՂԲ:

Նարեկացու այս կամ այն բառը, փորձել է այն յուրացնել ստեղծագործաբար, ուստի ստեղծել է նույն բառի նոր տարբերակ: Ի դեպ՝ այս սկզբունքը գալիս է հենց Նարեկացուց, որը, հաճախ չգոհանալով այս կամ այն պատրաստի բառի գործածությամբ, ստեղծել է դրա հումանիշը: Օրինակ, **բազմապատկյալ** բառը, որը գալիս էր Պիտոյից գրքից, Մատյանի ԽԸ բանում գործածել է «բազմապատկյալ առակագրութեամբ» բառակապակցության մեջ, բայց **ՂԳ** բանում արդեն ստեղծել է **յոզմապատկյալ** հումանիշը՝ «յոզմապատկյալ պճնութիւն բանին Եզեկիելի» (տ. 300)³: Ասենք նաև, որ նարեկացիական այս սկզբունքը, Մագիստրոսից բացի, լայնորեն կիրառել են նաև Ներսես Շնորհալյին, Ներսես Լամբրոնացին, Յովհաննես Երզնկացին և ուրիշներ:

Մեզ հետաքրքրող ժամանակաշրջանում, բացի Գրիգոր Մագիստրոսից, զուտ նարեկացիական բառեր օգտագործել է նաև բանաստեղծի ժամանակակից Ասողիկը (**անջնորհութիւն, լուսարան**), որի երկում հանդիպում են նաև նարեկյան դպրոցում ստեղծված մի քանի բառ (**անհամբեր, կողոպտանք և պարսպափակ**), բայց քանի որ դրանց թիվը խիստ սահմանափակ է, ուստի չենք ցանկանում ծանրանալ դրանց վրա:

X-XI դարերի հայ ականավոր մատենագիրներից հաջորդը Արիստակես Լաստիվերտցին է, որը, ըստ մեր հավաքած տվյալների, գործածել է նարեկացիական 11 բառ, որոնցից 4-ը վկայված է միայն Նարեկացիով և Լաստիվերտցիով, 5-ը՝ Նարեկացիով, Լաստիվերտցիով և այլ մատենագիրներով, իսկ 2-ը՝ դրանցից բացի նաև ստույգ ժամանակագրություն չունեցող ժողովածուներով: Լաստիվերտցու գործածած բառերից գերակշիռ են Մատյանից վերցվածները, թեև հաճախ նույն բառը վկայված է ոչ միայն Մատյանով, այլև բանաստեղծի մեկ կամ մեկից ավելի ուրիշ ստեղծագործությամբ: Օրինակ, Նարեկացու **անջնջական** բառը գործածված է բանաստեղծի Խաչի և Ի սուրբն Յակոբ ներբողներում ու Մատյանում (ԽԶ և ՀԳ), իսկ Լաստիվերտցին օգտագործել է **անջնջելի** ձևով: Ըիշտ է, բառադրում այս երկուսը դիտված են որպես մեկ բառ և **անջինջ** բառի հումանիշ՝ «տ. **անջինջ** ըստ ա. **նշ**», բայց քանի որ **անջինջ** բառը գալիս է դեռևս 5-րդ դ. հայերեն թարգմանական և ինքնուրույն գրավոր աղբյուրներից և գործածել է նաև Նարեկացին Ապարանից խաչի պատմության հիշատակարանում («արձանացուցի սմին անջինջ յիշատակ»), ուստի այս դեպքում ևս բանաստեղծը, ասես չգոհանալով եղածով, ստեղծել է նույն բառի նոր հումանիշ, իսկ Լաստիվերտցին այդ նույն սկբունքով ստեղծել է **անջնջելի** տարբերակը: Անշուշտ, նման դեպքերում դժվար է ստուգապես որոշել՝ արդյոք Լաստիվերտցին նարեկացիական տվյալ բառը վերցրել է Մատյանից, թե՞ բանաստեղծի մեկ ուրիշ ստեղծագործությունից, բայց հստակ է, որ, բացի Մատյանից, նա լավատեղյակ է եղել նաև Երզ երգոցի մեկնությանը: Այդ է հաստատում այն փաստը, որ Լաստիվերտցու գործածած նարեկացիական 11 բառից 2-ը (**երամակացեալ** կամ **երամակեալ** և **կենդանապուրեղութիւն**) բառադրում վկայված են Նարեկացու միայն այդ ստեղծագործությամբ: Ընդ որում, նարեկացիական **երամակացեալ** բառը Լաստիվերտցին գործածել է **երամակեալ** ձևով, այսինքն՝ հետևելով Նարեկացու սկզբունքին՝ դրսևորել է ստեղծագործական մոտեցում:

Ոչ պակաս հետաքրքրական է նաև XI-XII դարերի ականավոր մտածող Յովհաննես Իմաստասերի (մահ. 1129 թ.) Նարեկացու հետ ունեցած առնչությունը: Ստորև ներկայացվող բառացանկում 5 բառ վկայված է միայն Նարեկացու և Մարկավագի, 4 բառ՝ Նարեկացու, Մարկավագի և այլ հեղինակների, վերջապես՝ 5 բառ՝ Նարեկացու, Մարկավագի, այլ հեղինակների երկերով և ստույգ ժամանակագրություն չունեցող ժողովածուներով: Գրանցից 10 դեպքում վկայված է Մատյանը, 2 դեպքում՝ Խրատական բանքը, իսկ մեկական անգամ՝ Առաքելոց և Ի սուրբն Յակոբ ներբողները: Ուշագրավ է, որ Մարկավագը նույնպես Լաստիվերտցու նման երբեմն փորձել է ստեղծագործաբար յուրացնել նարեկացիական բառերը: Այդ տեսակետից հետաքրքիր է, որ Նարեկացին Մատյանում ընդամենը

³ Այս և հետագա նմանօրինակ հղումները կատարում ենք Մատյանի ակադեմիական հրատարակությունից՝ Գրիգոր Նարեկացի, Մատենա ողբերգութեան, աշխատասիրությամբ՝ Պ. Մ. Խաչատրյանի և Ա. Ա. Ղազիմյանի, Եր., 1985:

մեկ անգամ գործածել է **Յոզևանասանեայ** բառը (Յոզի թախծուրեան յոզնամասնեայ տա-
րակուսանաց, Բան ՀԳ, տ. 22), իսկ Սարկավագն այն դարձրել է Յոզնամասնական (Ո՛չ
զեռզին բանական՝ մարմին կարծենք շարադրական, և ո՛չ դարձեալ զյոզնամասնական
մարմինն՝ պարզ հոգի բանական): Դիտելի է այն պարագան, որ բառգրքում իբրև այս բա-
ռի հոմանիշ հղված է **բազմամասնեայ** բառը, իսկ վերջինիս համար՝ **բազմամասն** բառը:
Ընդ որում, թեև այս բառը նույնպես ծանոթ է եղել Սարկավագին, քանզի վկայված է նաև
նրա համապատասխան միտքը, բայց կատարելով մասնակի փոփոխություն՝ գերադասել
է Նարեկացու ստեղծած **յոզնամասնեայ** բառը: Իսկ Նարեկացին, ստեղծած լինելով **բազ-
մամասնեայ** բառը, որը քանիցս օգտագործել է Մատյանում, ինչպես նաև Առաքելոց ներ-
քողում, նախընտրել է գործածել նաև **յոզնամասնեայ** տարբերակը:

Հարկավ, այստեղ կարելի է անդրադառնալ նաև Նարեկացի-Գոշ բառապաշարային
աղերսներին, բայց հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որը Գոշը նախ՝ ստեղծագործել է
հիմնականում XII դարի 2-րդ կեսին (մահ. 1213թ.), երկրորդ, առժամանակ ուսանել էր Կի-
լիկիայի Սև լեռան դպրոցում, իսկ այնուհետև սերտ կապեր է ունեցել կիլիկյան գործիչնե-
րի հետ (հայտնի է, որ իր Դատաստանագիրքը գրել է Գրիգոր Դ. Տոա կաթողիկոսի պատ-
վերով), ուստի առայժմ դրանցով չեն զբաղվում: Ասեմ միայն, որ նա Նարեկացուց վերցրել
է 11 բառ, որոնցից 8-ը Մատյանից է, 2-ը՝ «Սայլն այն իջաներ...» տաղից, իսկ 1-ը՝ Առա-
քելոց ներքողից: Դրանցից 6-ը գործածել է առակներում, 4-ը՝ Դատաստանագրքում և 1-
ը՝ աղոթքում: Դիտելի է, որ Նարեկացու «Սայլն այն իջաներ...» ստեղծագործությունից
Գոշը վերցրել է **խուրոք** և **կորնգան** բառերը: Ընդ որում, Նարեկացին գրել է. «Եթէ հարիւր
բարդ խոյրձան, վեց կորնկան, // Մին մանուշակ՝ խրձադիզեալ», իսկ Գոշի ԼԳ առակում
կարդում ենք. «Գնդածաղիկը, և կորնգան՝ և խուրոք, առույտ կապոյտ, և սէգ»: Կարծում
եմ՝ նմանությունն ակհնայտ է: Բավական է ասել միայն, որ հենց այդ երկու ծաղկանու-
նների գործածությունը կողք կողքի վկայում է Նարեկացի-Գոշ ընդհանրության մասին:

Եթե փորձենք ամփոփել Ասողիկի, Մագիստրոսի, Լաստիվերոցու և Յովհաննես
Սարկավագի կապակցությամբ վերը բերված փաստական տվյալները, ապա կարող ենք
ասել, որ նախակիլիկյան շրջանում մայր Հայաստանում ապրած ու ստեղծագործած այդ
չորս հեղինակները միասին գործածել են 56 (համապատասխանաբար՝ 2, 29, 11, 14) բառ,
որոնք վերցված են բանաստեղծի հայտնի գրեթե բոլոր ստեղծագործություններից:

Ճիշտ է, երբեմն նույն բառի համար հղումներ են կատարվում բանաստեղծի մեկից
ավելի երկերից և կամ նույն բառն օգտագործում են 2-3 մատենագիր (օրինակ՝ Լուսարան
բառն օգտագործել են Ասողիկն ու Լաստիվերոցին, **Կործանակաւնը՝** Լաստիվերոցին ու
Սարկավագը, իսկ **Երկնաչուուն՝** Մագիստրոսն ու Սարկավագը), բայց այդպիսի բառերի
թիվն առանձնապես մեծ չէ: Հիշյալ 56 բառից 39-ի դեպքում օրինակներ են բերված Մա-
տյանից, այդ թվում՝ ԴԲ գլխից 6, իսկ ԴԳ-ից 8 անգամ: Ասեմք նաև, որ այդ զույգներից
4-ական բառ գործածել է Գրիգոր Մագիստրոսը: Դա նշանակում է, որ դեռևս XI դարի ա-
ռաջին կեսին դրանք եղել են Մատյանի կազմում: Ըստ այդմ, ի հայտ է գալիս լրացուցիչ
փաստ՝ հեղքելու առանձին նարեկացիագետների այն պնդումը, որ իբր այդ զույգներն այ-
լոց կողմից ավելացվել են հետագայում: Կարծում եմ՝ վերը բերված փաստերը լիովին
հիմք են տալիս եզրակացնելու, որ թեև մինչև XII դարի երկրորդ կեսը հայ մատենագիրնե-
րը չեն հիշատակում Նարեկացու անունը, սակայն դա չի նշանակում, թե նրա ստեղծա-
գործությունները՝ հատկապես Մատյանը, եղել են մոռացված: Ընդհակառակն, մինչևկիլի-
կյան շրջանի մատենագիրներն ազատորեն օգտվել են դրանցից, առատորեն սնվել
դրանց լեզվական ու գաղափարական կենարար երակներից: Դրանով իսկ Գրիգոր Նա-
րեկացին, անկախ իր անվան շուրջ ստեղծված խորհրդավոր լուսությունից, գործում ազդե-
ցություն է ունեցել մեզ հետաքրքրող շրջանի հայ գրական-գեղարվեստական մտքի վրա՝
մեծապես նպաստելով նրա առաջընթացին:

Այստեղից ծագում են մի շարք հարցեր, որոնցից առավել կարևոր են երկուսը՝ ա)
ի՞նչն է պատճառը, որ մի կողմից հայ մատենագիրները սնվել են բանաստեղծի ստեղծա-
գործություններից, իսկ մյուս կողմից՝ համատրեմ շարունակել են լուսություն պահպանել

նրա անվան շուրջ, ք) ինչպե՞ս, ի՞նչ ճանապարհով են Նարեկացու երկերը տեղափոխվել Կիլիկիայի հայոց պետություն, որտեղ էլ XII դարի վերջին նրա անունը դարձել է հանրահայտ, իսկ որոշ ժամանակ անց նա դասվել է սրբերի շարքը:

Առաջին հարցին կարող ենք պատասխանել՝ հաշվի առնելով երկու կարևոր հանգամանք. ա) պատմությունից ստուգապես հայտնի է, որ բանաստեղծի հայր Խոսրով Անձևացին՝ իբրև բարձրաստիճան հոգևորական, 961 թ. իր մահկանացուն կնքել է բանադրված⁶, իսկ դա շատ լուրջ գործոն էր նրա անվան և հարազատների շուրջ աննպաստ, եթե չասենք անհանդուրժողական վերաբերմունք ստեղծվելու համար: ք) Ինչպես ցույց ենք տվել մեր մի շարք հոդվածներում⁷, Մատյանը զրելուց առաջ, ավելի ստույգ՝ 997 թ., Նարեկացին նույնպես արժանացել է համանման պատժի, որը Մատյանն ավարտելուց հետո թեև հանվել է բանաստեղծի վրայից, բայց հասարակական գիտակցության վրա դրա թողած բացասական նստվածքը շարունակել է գոյատևել, ուստի ժամանակակիցները (Ասողիկ, Մագիստրոս) ու անմիջական հաջորդները (Լաստիվերտցի, Սարկավազ և այլք), դեռ գտնվելով կատարվածի տպավորության տակ, դրսևորել են սովորական զգուշավորություն ու ավելորդ անախորժություններից խուսափելու նպատակով գերադասել են լռելյայն ընթերցել նրա ստեղծագործությունները, որոնք, թե՛ լեզվական և թե՛ գաղափարական տեսակետից լինելով չափազանց նոր ու նորարական, բնականաբար ազդել են նրանց լեզվի ու մտածողության վրա: Ժամանակակիցների ու անմիջական հաջորդների այս հարկադրական զգուշավորությունը, դառնալով սովորույթ ու ավանդույթ, ինքնուրույն ուժով գոյատևել է մինչև XII դարի 70-ական թվականները, բայց, իհարկե, մասամբ թուլացած և ուժազրկված: Ահա հենց այդ ժամանակ էլ հայ գրական-մշակութային կյանքում փայլատևում է Ներսես Լամբրոնացու բացառիկ հանճարը, որն իրեն հատուկ խորխոր ու համարձակ բնավորությամբ ըմբոստացավ ժամանակի մտածողության վրա իշխող շատ ու շատ անցանկալի սովորույթների ու ավանդույթների դեմ, դրանք կանգնեցրեց բանականության դատաստանի առջև և դրանցից շատերը դեն մետեց՝ որպես ավելորդ ու վնասակար հնուտի, որոնցից էր նաև Նարեկացու անվան շուրջ պահպանվող ավելի քան մեկուկեսդարյա հանիրավի լռությունը: Ասվածն ավելի հասկանալի կդառնա բանաստեղծի երկերի Կիլիկիա փոխադրվելու մայրուղու հարցը քննարկելուց հետո:

Վերը արդեն ցույց տվեցի, որ մինչև XII դարի կեսերը գործած հետմարեկացիական հեղինակներից Նարեկացու լեզվական ազդեցությանն ամենից ուժեղ զգացվում է Մագիստրոսի մատենագրական ժառանգության վրա: Հայտնի է նաև, որ Մագիստրոսը՝ որպես իր դարաշրջանի հասարակական-քաղաքական ակնաւոր գործիչ, կրթության ու դաստիարակության գործի եռանդուն կազմակերպիչ էր, լուսավորականության անխնայ տարածող, գիտական ու մշակութային կյանքին տոն ու ընթացք տվող վիթխարի անհատականություն: Այդ են վկայում նրա տարաբնույթ ստեղծագործությունները, ի մասնավորի նրա բազում նամակները՝ ուղղված ժամանակի աշխարհիկ ու հոգևոր տասնյակ գործիչների, որոնց թվում էին կաթողիկոս ու ամիրա, արքեպիսկոպոս ու իշխան, եպիսկոպոս ու վարդապետ, աշակերտ ու հարագատ որդի և հայտնի ու անհայտ շատ այլ դեմքեր:

Պատմությունից ստուգապես հայտնի է նաև, որ սկսած 1066 թ. մինչև 1203 թ.՝ հայոց կաթողիկոսական աթոռին բազմել են բացառապես Մագիստրոսի շառավիղները՝ որդին (Վկայասեր), թոռը (Բարսեղ Ա Անեցի), ծոռները (Գրիգոր Գ և Ներսես Շնորհալի), ծոռնորդիները (Գրիգոր Դ Տղա և Գրիգոր Ապիրատ) և ծոռան թոռը (Գրիգոր Ե Քարավեժ): Իսկ քանի որ Մագիստրոսը, յխնայելով ջանք, եռանդ ու միջոցներ, իր զավակներին, հատկապես Վահրամ-Գրիգոր Վկայասերին, տվել էր ժամանակի համար բացառիկ կրթություն ու դաստիարակություն՝ պատվիրելով «զաւանդութիւն մեր ոչ մոռանալ երբէք և

⁶ Բարեբախտաբար պահպանվել է հենց բանադրող կաթողիկոս Անանիա Ա Մոկացու թուղթն այդ մասին՝ ուղղված ապագա սերունդներին (տե՛ս Գալուստ Տեր-Մկրտչյան, Հայագիտական ուսումնասիրություններ, Գիլք Բ, աշխատասիրությամբ Պ. Հ. Հակոբյանի, ս. Էջմիածին, 1998, էջ 124-127:

⁷ Տե՛ս, օրինակ, Հ. Պ. Միրզոյան, Նարեկացու անեղծվածը, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 2003, թիվ 1:

գվտոյ սիրոյն առ Քրիստոս Աստուած մեր և զլոյս ճրագի նախնույն մերոյ ոչ շիջանել»⁸, ուստի վերջինս, ասես կատարելով հայրական պատվիրանը, մինչև կյանքի վերջը անմնացորդ նվիրվեց զրականությանն ու մշակույթին՝ մասամբ նույնիսկ ի հաշիվ և ի վնաս եկեղեցական գործունեության: Անձամբ կամ այլոց միջոցով հունարենից, ասորերենից և լատիներենից քարգմանեց տարաբնույթ վարքեր, վկայաբանություններ, ճառեր, քարոզներ և այլն, կազմեց ու խմբագրեց բազմաթիվ ժողովածուներ («Տօնամակ», «Ճառընտիր», «Հարանց վարք» ևն), որպեսզի սերունդները շնորհաբան մեր ավանդույթները և «գվտոյ սիրոյն առ Քրիստոս Աստուած մեր» ու շահագցնեն «զլոյս ճրագի նախնույն մերոյ»:

Ինչպես տեսանք, Մագիստրոսը քաջատեղյակ էր նաև Նարեկացու ստեղծագործություններին և մեծապես օգտվել էր նրա բառապաշարից ու բառաստեղծման արվեստից: Բնական է ենթադրել, որ Նարեկացու հանդեպ իր ունեցած համակրանքը Վահրամ-Գրիգոր Բ Վկայասեր որդուն փոխանցելու նպատակով նրան պետք է ժառանգեր նաև Նարեկացու ստեղծագործությունները: Վկայասերի մահից հետո կաթողիկոս դարձավ մինչ այդ աթոռակից, իր բեռորդի Բարսեղ Ա Անեցին: Վերջինիս հաջորդեց Գրիգոր Գ Փոքր Վկայասերը՝ Վկայասերի քրոջ, իսկ Բարսեղի մորաքրոջ թոռը, որը փաստորեն Մագիստրոսի ժառն էր: Գրիգոր Գ Պառլամունտի հաջորդեց իր եղբայր Ներսես Ընդրիակին, իսկ Ընդրիակուն՝ իր Վասիլ եղբոր որդի Գրիգոր Դ Տղան:

Ստորև ներկայացվելիք բառացանկից ակնհայտ է դառնում, որ Ներսես Ընդրիակին նույնպես, քաջատեղյակ լինելով Նարեկացու ստեղծագործություններին, մեծապես օգտվել է նրա բառապաշարից, ինչպես նաև բառաստեղծական ու բանաստեղծական արվեստից, թեև արտաքննապես պահում է լռություն և չի տալիս նրա անունը: Մինչդեռ բառացանկում 25 բառ վկայված է միայն Նարեկացիով ու Ընդրիակով: Դրանցից 14-ը վերցված է Մատյանից:

Նարեկացիական բառապաշարի ու բառաստեղծական արվեստի ընդօրինակման տեսակետից առաջին տեղն զբաղեցնում է Ներսես Լամբրոնացին, որն էլ հենց բարձրաձայնեց Նարեկացու անունը: Իսկ եթե հիշենք, որ Ներսես Լամբրոնացուն 16-ամյա հասակում քահանա էր ձեռնադրել հենց Ընդրիակին, իսկ եպիսկոպոս էր օծել Ընդրիակու եղբորորդի Գրիգոր Դ Տղան, որի ստեղծագործություններում նույնպես զգացվում է նարեկացիական ակնհայտ շունչն ու ազդեցությունը, բայց որքան էլ զարմանալի է, նա ևս չի տալիս Նարեկացու անունը, թեև անուղղակիորեն անվանում է իր ուսուցիչ⁹, ապա կարծում են՝ այս ամենը հիմք է տալիս եզրակացնելու, որ մայր Հայաստանում Գրիգոր Նարեկացու զրական ժառանգությունը բնավ մոռացված չի եղել, այլ ունենալով լայն տարածում՝ Գրիգոր Մագիստրոսից փոխանցվել է իր ժառանգներին, որոնք, նախ հայրենիքում, իսկ ապա Կիլիկիայում, ավելի քան հարյուր տարի լռելայն օգտվելով դրանից, տարածել են այն ամեննոր: Եվ բնավ պատահական չէ, որ հենց Մագիստրոսի շառավիղներից Ներսես Լամբրոնացին դարձավ Նարեկացու անունը անհայտությունից ի հայտ բերողը: Վերը ասվածը մեկ անգամ ևս հաստատում է այն կարևոր գաղափարը, որ հայ մշակույթը՝ որպես ազգակազմիչ գործոն, զարգացել է անընդմեջ ձևով: Գաղափար, որն ունի ոչ միայն պատմամշակութային ու իմացական նշանակություն, այլև քաղաքական խորք¹⁰:

Ստորև ներկայացվող բառացանկը հարմար գտանք բաժանել երկու խմբի, որոնցից առաջինում տրվում են բառգրքում միայն Նարեկացիով և հետնարեկացիական մատենագիրներով վկայված բառերը, իսկ երկրորդում՝ այն բառերը, որոնք, բացի Նարեկացուց և հետնարեկացիական հեղինակներից, վկայված են նաև ստույգ թվագրություն չունեցող, բայց հետնարեկացիական շրջանում ստեղծված քարգմանական և ինքնուրույն ժողովածուներով: Հաշվի առնելով վերջիններիս ժամանակագրական անստուգության պարագան,

⁸ Գրիգոր Մագիստրոսի թղթերը, էջ 236:

⁹ Այդ մասին մանրամասն տես Վ. Պ. Միրզոյան, Գրիգոր Նարեկացի և Գրիգոր Տղա, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 2003, թիվ 3:

¹⁰ Այդ մասին մանրամասն տես Համլետ Ա. Քևորդյան, Փիլիսոփայություն, պատմություն, մշակույթ, Եր., 2005, բաժին Գ, էջ 353-517:

հարկ են համարում համառոտակի ներկայացնել դրանց ստեղծման հանգամանքների ու ժամանակի մասին բառարանագիրների տված տեղեկությունները: Ըստ այդմ, այբբենական կարգով ներկայացվում են բառարանում դրանց կարծազրությունները, համառոտ բացատրությունները և մեր մասնակի հավելումները:

Բարս կամ Բրս մրկ. - «Բարտի բանիբուն վարդապետի ի վանաց Մաշկևորի՝ կամ Մաշկոտորցի, մեկնութիւն աւետարանի սրբոյն Մարկոսի, արարեալ ի թուին 2ՀԴ. 1325... Ոճն պարզ և ստորին ըստ ԺԳ և ԺԴ դարուց, այլ ուրեք հետևող հնախօսութեան»:

Գանչրն. կամ **Գնչ** - «Հաւարումն եկեղեցական երգոց՝ որ զանձք կամ քարոզք կոչին. յորս պանծալի են յօրինուածք Նարեկացոյն և Շնորհալոյն, և քանի մի վարդապետաց՝ զորս յանուանէ նշանակենք ըստ տեղոյն. իսկ մնացեալքն են գործ զանազանից ի յետին դարս՝ ռճով և անշուք բառիք ռամկականօք գլխովին: Միայն քանի մի ընտիր զանձք կան Խաչատուր վարդապետի Տարոնացոյ առաջնորդին Հաղարծնի, որոյ է և Խորհուրդ խորինն ի մուտս պատարագի ամենավայելուչ. իսկ Կեչառեցոյն Խաչատուր զանձք են անհարթք որպէս զայլոցն»: Փաստորեն Գանձարանի սկզբնավորողը եղել է Նարեկացին՝:

Ի գիրս Խոսր. - «Բմա՛ զայլ անուանս պարունակեալս ի նմին մատենի (իմա՛ Խոսրով Անձևացու Մեկնութիւն գրոց ժամակագրութեան,- Հ. Մ.) ըստ զրչագիր և ըստ տպագրեալ օրինակաց»: Այսինքն՝ այս աղբյուրը նույնպէս հաջորդում է Նարեկացուն:

Ճշ - «Ճաշոց»: Թե՛ն Ճաշոց ժողովածուն եղել է նաև Նարեկացուց առաջ, բայց, ինչպէս բառարանագիրներն են ասում, «Համառօտ էր մատենան յառաջագոյն. այլ յետոյ ճոխացոյց զայն Գրիգոր Վկայասէրն հանդերձ գլխատր աշակերտաւ իւրով Կիրակոսի»:

Սա նշանակում է, որ խմբագիրները հեշտությամբ կարող էին օգտագործել նաև Նարեկացու ստեղծած բառերը:

Ճ. Ա, Բ, Գ, ևն մինչև ի Ժ. կամ **ՃՃ** - Տարբերույթ ճառերի ժողովածու՝ ճառընտիր, «հասարակօրէն թարգմանութիւնք երանելոյն Գրիգորի Վկայասիրի որդոյ Մագիստրոսի»:

Մաշր. - «Մաշտոց». Ճիշտ է, այն սկզբնավորվել է Մեսրոպ Մաշտոցի կողմից, սակայն հետագայում ենթարկվել է լուրջ փոփոխությունների, իսկ վերջին «ըրումն էառ գործս յաուրս Լամբրոնացոյն, և կիլիկեցոց. որպէս յայտ է ի յաւելուածոց նոցին ի ձեռագիրս գրեալս ի ԺԳ դարու»:

Մաշր. Զահկ. - «Մաշտոց լատինացոց թարգմանեալ յունիթոսաց Զահկեցոց ի ԺԴ դարու, միթական և նորահնար թարգմանութեամբ յիսպառ եղծումն հայկական լեզուիս. յորմէ քանի մի ևեթ բառս գրեթէ ռամկականս՝ պէտք եղեն նշանակել ըստ տեղոյն: Ո՛չ է պարտ շփոթել զայս գործ ընդ բուն հայկական Մաշտոցի, յորում կան զովելի թարգմանութեամբ ինչ ինչ յաւելեալ ի կիլիկեցոց»:

Միսաչ. իչ - «Միսայլի եպիսկոպոսի յանյայտ դարու՝ ճառ զովելի ի սուրբ խաչն՝ վայելուչ հայկաբանութեամբ ի Ճ. Գ»:

Յայսմաւ. Հ. կամ Հ = Յ. ևն - Յայսմատուրք ժողովածուի սկիզբը դրել է Գրիգոր Բ Վկայասեր կաթողիկոսը, իսկ վերջնականապէս ձևավորվել է XV դ. Գրիգոր Խղաթեցու կողմից:

Շար. - «Շարական՝ որ է երգարան սքանչելի, ի յուրվից քերթողաց ազգիս յօրինեալ. որոց անուանք բազում մասամբ են յայտնի. և առաւել նշանատրք ի նոսա ճանաչին Մովսէս Քերթոզ Խորենացի, և Ներսէս Շնորհալի՝ հոգելից բանաստեղծք»:

Ոսկիփոր. - «Ոսկիփորիկ: Սովիմբ անուամբ նշանակենք զամենայն ժողովածու գրուածս հատաքեալս ի զանազանից՝ մանաւանդ յետ ԺԲ դարու, պիտանի և անպիտան Եմով՝ իբր ծաղկաքաղ պատմական, մեկնողական, բանասիրական, իմաստասիրական, իմաստական, վիճարանական, վարդապետական, ճառական և այլն, բնագիր կամ թարգմանեալ.»:

¹¹ Այդ մասին մամրանաւան տն՛ս նաև Գրիգոր Նարեկացի, Տաղեր և զանձեր, աշխատասիրութեամբ Արմինն Զյոշկերյանի, Եր., 1981, էջ 29-32:

Վրբ հց - «Հարանց վարք. ուր ատենդին սքանչելի գործք և հոգեշարժ խրատք սքրբոց հարց եզիպատացոց և սկիտացոց, քարզմանաբար առեալք ի յունական մատենից, և ինչ ինչ յատրի գրոց կամ ի դիտոց: Տպագրեալ օրինակն ոչ սակաւ զանազանի ի ձեռագրաց, որ և են կրկին ոճով. վասն որոյ ուր դնենք **Վրբ հց** չ իմաստիք երբեմն զհին քարզանութիւնս անյայտ նախ քան զատուրս Լամբրոնացոյն, և երբեմն զտվորականն՝ որ համարեալ է հաւաքումն ի ձեռն Լամբրոնացոյն, և այն՝ է՝ որ լրագոյն, և է՝ որ համառօտ կամ քերականտար ըստ գրչութեան»: Ըստ այսմ, մենք Բաղդրքից վերցրել ենք այն բառերը, որոնք բերված են ժողովածուի լամբրոնացիական տարբերակից, այսինքն՝ չունեն ձ. նշումը, բացի մակբայաբար գործածված **անպարկաստ** բառից:

Վրբ ոսկ. - «Ընդարձակ պատմութիւն վարուց... Յովհաննու Ռսկերբերանի, քարզմանեալ յատուր Գրիգորի Վկայասիրի՝ վերականգնութեամբ նորին»:

Տաղ. - «Հին տաղարան, կամ երգարան եկեղեցական տաղից՝ նախնեաց, միջնոց, և յետնոց. յորոց ոմանք յանուանէ նշանակիին, և ոմանք առանց անուանց գտանին ի կարգի գանձարանին կամ այլոց մատենից: Ի միջոցի տպագրութեան ի տառին՝ հասին ի մեր ձեռս ոչ սակաւ տաղք նորագիտք ի հնութենէ ի վեր երևեալք»: Փաստորեն մինչև ի տառք այդ նորահայտ տաղերում եղած նարեկացիական ծագում ունեցող բառերը չեն ներառված: Զանի որ դժվար է որոշել, թե Նարեկացիով վկայված տվյալ բառը ու՞մ վերագրվող տաղում է գործածված, այդպիսի նշում չեն կատարում բառարանագիրները, ուստի նպատակահարմար գտանք բերել նաև դրանք՝ չբացատելով, որ առանձին բառեր կարող են ստեղծված լինել Նարեկացուց առաջ:

Տօնակ - «Տօնական մատեան, որ և Տօնանամակ, և Պատճառք տօնից կամ Տօնապատճառք: Այն է ճառօրէն մեկնաբանութիւն խորհրդոյ տօնից՝ տէրունականաց կամ սքրբոց զխատրաց. միանգամայն և քաղուած մեկնութեանց ընթերցուածոց ըստ ատուր պատշաճի, համարեալ մասամբ գործ Գրիգորի կամ Յովհաննու Գանձակեցոյ, և Յովհաննու Տարոնեցոյ, և այլոց անանուն անձանց, պէսպէս յարմարեալ ըստ կամս զրչաց ցետին դարս. այլ յամենայնի գտանին և հետք հնութեան յընտիր բառս ինչ»:

Ինչպէս տեսանք, նշված ժողովածուները ամբողջութեամբ կամ մասնակիորեն ստեղծվել են հետնարեկացիական շրջանում հիմնականում՝ Գրիգոր Բ Վկայասերի և իր աշակերտների ու հետևորդների ջանքերով: Զանի որ այդ մատենագիրներն ըստ էության ծանոթ են եղել Նարեկացու ստեղծագործություններին, ուստի, կարծում են, արդարացված է եզրակացնել, որ դրանցում նարեկացիական բառերի առկայությունը վկայում է Նարեկացու բառապաշարից նրանց կրած ազդեցության մասին: Հաշվի առնելով հիշյալ ժողովածուների գործնական բնույթն ու լայն տարածվածությունը, թվում է, սխալ չի լինի ասել, որ Նարեկացու լեզվական ազդեցությունը հետնարեկացիական շրջանի լեզվամտածողության վրա չի սահմանափակվել միայն զրական-գեղարվեստական ստեղծագործություններով, այլ դուրս գալով դրանց սահմաններից՝ տարածվել է նաև կրոնականեղանակ, գիտական ու ժողովրդական խոսակցական լեզվի վրա: Օրինակ, **արբալոյս** բառը բաղդրքում վկայված է միայն Նարեկացու Մատյանով, Ներսես Ընորհալիով և Մխիթար Այրիվանեցիով: Պարզվում է, որ Նարեկացին այն գործածել է նիայն ՂԳ բանի վերնագրում՝ «Արաբք քարզմանաւրէն վասն **արբալոյս խղոյն միտունի**», Ներսես Ընորհալին Գանձ միտունի ստեղծագործության մեջ օգտագործել է ոչ միայն Նարեկացու բառը, այլև արտահայտությունը՝ «**Արբալոյս այսու խղոյն մեռունի օծելոց**»: Վերջապէս, Մխիթար Այրիվանեցին փոքր-ինչ փոխել է բառակապակցությունը, բայց ընդհանուր առմամբ գործածել է նույն իմաստով՝ «Չօծումն **արբալոյս խղով**»: Հարկ կա՞ ասելու, որ հետագայում բառիս գործածությունը մուտք է գործել նաև բանավոր խոսք և այսօր էլ մյուտուն բառի հետ անպայման արտաբերվում է **արբալոյս** բառը՝ առանց մտածելու կամ հիշելու, թե ո՞վ է առաջինը գործածել այն:

Ավելին, նարեկացիական բառերից շատերը, քափանցելով քերականական, իրավագիտական, պատմագիտական, բժշկագիտական, անզամ տոմարագիտական և տարաբնույթ այլ երկեր, դարձել են մասնագիտական եզրեր, որոնց մի մասը շարունակում է գործ

ծառել նաև ժամանակակից հայոց լեզվում: Ի հաստատումն ասվածի՝ քերենք մի քանի օրինակ: Բառգրքում լծորդ բառը վկայված է Նարեկացու Խաչի ներքոդով, Գրիգոր Մագիստրոսի, Յովհաննէս Երզնկացու և Եսայի Նշեցու քերականություններով, ինչպես նաև 13-րդ դ. Գրիգոր գրչի մեկնողական աշխատությամբ և Ներսես Լամբրոնացու ժամանակակիցներից եկող Փիլոնի երկի լուծմունքով: Բանաստեղծություն բառը, որը Նարեկացին Մատյանում գործածել է երեք անգամ (տե՛ս Բան ԻԶ, տ. 8, ԻԷ, տ. 1, ՂԳ, տ. 127), բառգրքում վկայված է նաև Գրիգոր Մագիստրոսի Ե* թղթով, 11-12-րդ դարերի մատենագիր Գրիգոր Մաշկուտրի Գիրք աղօթից զոջականաց-ով և Յովհաննէս Երզնկացու քերականությունում: Իսկ ահա գրաուսկանեմ բառը վկայված է միայն Մխիթար Գոշի դատաստանագրքով և Նարեկացու Մատյանով (Բան ԼԲ, տ. 87, ԼԶ, տ. 12): Բառհոդվածում կարդում ենք. «Գրաուսկանեմ, եցի ... Իբրև գրաու տալ. դնել ի գրաւի. և փոխանակել. և փրկանատրնել. Որք գրաուականեցին, այնպես ետուն. Միւ դպր. Գրաուականեցես զմեծդ պարզև ընդ փորո իստատոցս (տուելոց իբր գրաւ): Զփախուցեալս... գրաուականեցես զքածաբար. Նար. ԼԲ, ԼԶ» (հ. 1, էջ 586): Համաձայն բառգրքի տվյալների՝ Նարեկացուց առաջ հայերենում եղել են գրաու, գրաուադիր, գրաուադրութիւն, գրաուաբաւի լինել կամ առնել, գրաուական, գրաուահարկ, գրաուահարկութիւն կամ գրաուահարկումն և գրաուեմ բառերը, որոնցից գրաու-ը և գրաուական-ը գործածել են թե՛ Նարեկացին և թե՛ Գոշը, իսկ Նարեկացին նաև՝ գրաուեմ-ը: Փաստորեն Նարեկացին գրաուական բառից ստեղծել է գրաուականեմ բայը, որը գործածել է նաև Գոշը, իսկ իր հերթին Գոշը ստեղծել է գրաուականութիւն բառը, որը բառգրքում վկայված է միայն Գոշի Գատաստանագրքով: Նարեկացիական բառերից Գոշը Գատաստանագրքում գործածել է նաև անյաջորդ, բարեկարգեմ և նեպահար բառերը: Նարեկացիական բառերի հանդիպում ենք նաև Յովհաննէս Մարկավագի տոմարական (յարակ), Մխիթար Հերացու բժշկական (անճարակ), Ներսես Լամբրոնացու (պապմագիր, պապմաբանութիւն), Գրիգոր Սկևռացու (պապմաբան) և այլ հեղինակների երկերում: Այսօրինակ փաստերն այնքան շատ են, որ անկարելի է թվարկել:

Որպես հրապարակվող բառացանկի հավելված ներկայացվում են նաև նարեկյան դպրոցի առաջին երկու հսկաների՝ բանաստեղծի հոր՝ Խոսրով Անձևացու և ուսուցչի՝ Անանիա Նարեկացու գործածած այն բառերը, որոնք յուրացվել են ինչպես Նարեկացու՝ որպես այդ դպրոցի կրտսեր ներկայացուցչի, այնպես էլ հետագա դարերի հայ մատենագիրների կողմից, մտել լայն շրջանառության մեջ ու դարձել հայոց լեզվի բառազանձի անկապտելի բաղադրատարր:

Ներկայացվող բառացանկերը, հարկավ, կարող են ունենալ նաև որոշ անճշտություններ, վրիպումներ և անզամ առանձին բացթողումներ ու սխալներ, քայց, վստահ եմ, դրանք հազիվ թե սովոր զցեն կատարված աշխատանքի վրա:

Հուսով եմ, բառացանկը կարժանանա լեզվաբան մասնագետների ուշադրությանը:

Օգտվելով պատեհ առիթից՝ կանխավ շնորհակալությունս եմ հայտնում բոլոր նրանց, ովքեր սույն բառացանկը կատարելագործված տեսնելու նպատակով կհայտնեն իրենց դիտողություններն ու ցանկությունները, որոնք անպայման հաշվի կառնվեն սեր հետագա աշխատանքում:

Հ Ղ ՄԻԶՈՅԸՆ

* Զանի որ Մագիստրոսի թղթերը տարբեր ձեռագրերում ունեն տարբեր դասավորություն, ուստի դժվար է որոշել, թե բառգրքում հղված Ե թուղթը 1910 թ. Աղեքսանդրապոլի հրատարակության որ թղթին է համապատասխանում, քայց կարող ենք ասել, որ Մագիստրոսն այդ բառը գործածել է նաև «Առ վարդապետն Սարգիս» թղթում («Քրաշալի բանաստեղծութիւնս մակաասար բոլոր իմաստասիրական բանից», էջ 66):

I Նարեկացիով և հետագա մատենագիրներով վկայված բառեր

- Աբոռակ – Նար. տաղ սայլի, Մագ ՀԷ
Ալեւանջ – Նար. ԾԴ, Լմբ. առկ, Լմբ.
- սղ**
Ահագնատեսիլ – Նար. Լ, Լմբ. սղ
Աղանդահնար – Լմբ. սղ, Նար. ԼԷ
Աղանակերպիմ – Նար. Յովէդ,
- Վրդն. երգ**
Աղուական – Նար. ԿՁ, ՂԱ, ԼԺ. Նար
Ամենակիր – Նար. մծբ, Վրդն. լս,
Նար. ՁԲ, Նար. Ե
Ամենամերձ – Նար. ԼԴ, ԽԲ, Լմբ.
- պտրգ**
Ամենաստեղծ – Նար. ԾԷ*, Բենիկ
Ամլածին – Նար. կուս, Մագ. ԾԸ
Ամփոփիչ – Նար. ԼՁ, Ղ, Լմբ. սղ
Անաղանդ – Նար. ՂԲ, Երզն. մտթ
Անբեր – Նար. ԿԴ, Յս որդի
Անբոց – Նար. ՀԸ, Սարգ. յկ. Ժ
Անգծագիր,
Անգծագրելի – Մագ. մանուչ, Նար. ՂԲ
Անդաճումն – Նար. ԻԷ, ԼԺ. Նար
Աներկեանութիւն – Նար. ՀԵ, Երզն.
- մտթ**
Անթարթափ – Նար. ՁԵ, Լմբ. հմբ,
Նար. ԽՂ, Նար. յիՂ
Անիծ – Նար. ԿԹ, ԼԺ. Նար.
Անխնամաբար – Գր. տղ. յԵԷմ,
Մամ., Նար. ՂԲ
Անխոհեմ – ԳԷ. ես, Նար. ԾՁ, Երզն.
- քեր**
Անխորտակելի – Ը. բարձր, Նար.
գանձ իչ և ՂԲ
Անկագորուական,
Անկագորութի – Սկևռ. աղ, Նար. ՀԱ
Անհանդէպ – Նար. ՂԱ, Երզն. քեր
Անհարուած,
Անհարուածելի – Լմբ. պտրգ և էր
ղնդ, Նար. ՀԵ
Անձկան – Նար. ԻԸ, Սրգ. ա.պ. Ե
Անճարակ – Նար. Բ, ԻՁ, ՂԳ,
Բենիկ, Գր. տղ. յԵԷմ, Միւ. բժՂ
Անմահարձան – Նար. ԼԹ, ԼԺ. Նար
Անյաջորդ – Իզն, Նար. ՀԵ, Միւ. դտ,
- Սկևռ. ի Լմբ
Անյոդական,
Անյոդաւոր – Նար. ԽՂ, Երզն. քեր
Աննահանջ,
Աննահանջելի – Մագ. ԻԷ, Նար. Գ
Աննուագելի – Նար. Գ, ՀԵ, Ը. մտթ
Աննուագութիւն – Նար. ԽԴ, Մագ. Թ
Աննուիրելի – Ը. մտթ, Նար. ԻՁ
Աննսեմ,
Աննսեմանալի – Լմբ. սղ, Նար. երգ
Անպատկառ,
Անպատկառաբար,
Անպատկառապէս – Լաստ. Բ, Մագ.
ԺԷ, Լմբ. սղ, ՁԵ, ՁԷ, Վրք հց. ձ., Նար.
ՀԵ, Նար. Կ, ՀԵ, Լմբ. սղ. ևն
Անպտղական – Նար. ԻԲ, Ը. ոտ.
բարձր
Անջնջական,
Անջնջելի – Նար. ԽՁ, Նար. ՀԳ և իչ
և մծբ, Ը. բարձր, Լաստ. ԻԵ
Անսայթաքական,
Անսայթաքելի – Նար. ԽՂ, Լմբ. սղ,
Նար. Առաք և ԺԸ և յիՂ, Նար. ԺԸ
Անսասան – Նար. ՂԳ, Վրդն. սղ.
Անստելի – Նար. ՀԲ, Ը. բարձր
Անստուերաբար – Նար. ԼԳ, ՅիՂ. ի
Լմբ
Անվայր – Նար. գնձ. եկեղ, Յս որդի
Անփափագ, կամ
Անփափաք – Լմբ. սղ, Սկևռ. աղ, Գր.
հր**
Անօրինակ – Նար. ԺԳ և Ը և ԽՂ, Ը.
ընդհանր
Աշխատակիր – Ը. բարձր, Նար.
առաք, Սարկ. հանգ
Աշխարհանորոգ – Գր. հր., Սկևռ. ես
և աղօթ
Ապաբանեմ – Միւ. առկ. Թ և ԾՁ,
Նար. ԺԵ
Ապրացու – Նար. մծբ և գանձ իսայի,
Երզն. մտթ
Աջական – Նար. Ի, Սկևռ. յեսայ
Առակագրութիւն – Նար. ԽԸ, ՂԳ,

* Պետք է լինի՝ ՁԱ (տե՛ս տ. 54):

** Բառադրքում այսպէս է համառոտագրված անառարկելիորեն Նարեկացուն պատկանող «Համառոտից բան խրատու...» երկը: Այդ մասին տե՛ս Հ. Ղ. Միրզոյան, Գրիգոր Նարեկացու գրական ժառանգության հարցի շուրջ, «Բանբեր Երևանի համալսարանի», 2004, քիվ 1:

Լմբ. իմաստ
 Ասպականասպաս – Նար. ԼԵ, ԼԾ.
 Նար
 Աստեղայէս – Նար. առաք, Սիսիան
 Արարչապարզ – Նար. ԽՂ, Սկև. Ես
 Արարչաամնդ – Նար. ԺԱ, ՂԲ և կուս,
 Ուսպ
 Արիւնեբանգ – Նար. ԺԴ և ԽՂ,
 Վահր. յար
 Արծաթափայլ – Նար. կուս, Լմբ. սղ
 Արջնատես,
 Արջնատեսակ – Նար. ԼԱ, Միս.
 առակ ԽԴ
 Արտակիտել – Նար. Յովէդ, Մագ.
 ԺԳ, ԺԸ, Մագ. ՇԲ, Լ, ԼԷ
 Արքայուհի – Նար. Չ և ԽՂ, Սկև. Ես
 Բարեխմանցի – Սկև. աղ, Նար. ԽՂ
 Բազմահամբար – Նար. ԼԳ, Սկև.
 Լմբ
 Բանաստեղծութիւն – Երզն. քեր,
 Մաշկ, Նար. ԻԶ, ԻԷ, ՂԳ, Մագ. Ե
 Բառաչ – Նար. ԺԵ, Վրդն. Ել
 Բարեբաշխ – Երզն. լս, Նար. ՂԳ
 Բարեբողբոջ – Նար. ԽՂ, Յի. Գառն
 Բարեբոյս – Նար. առաք, Որբեյ, Միս.
 առկ. ԺԶ
 Բարեզարդեմ – Նար. առաք, Լմբ. սղ.
 և առ Լևոն
 Բարեյրութիւն – Նար. խՂ, Մագ. խՂ
 Բարեկարգեմ – Լմբ. իմ, Միս. դտ,
 Նար. ԶԴ
 Բարեհոչակեմ – Նար. ստեպ, Լմբ.
 առ Լևոն
 Բարեշնորհութիւն – Լաստ. Գ, Նար.
 ԼԷ, Նար. ՀԵ, Նար. ԾԳ
 Բարեվիճակ – Լմբ. սղ, Նար. ԺԵ, ԻԸ
 Բարետրութիւն – Երզն. մտթ.,
 Մարթին, Նար. մծթ
 Բեկութիւն – Նար. Ը, ԿԶ, ԺԱ, Լմբ. սղ
 Բիւրատեսակ – Նար. գնձ եկեղ,
 Սկև. աղ
 Գայթազական – Նար. ԽԵ, Երզն.
 ոտ. երկն
 Գեղեցկակազմութիւն – Գր. հր,
 Սկև. Ես
 Գետնաքարշտութիւն – Նար. ԼԲ, Ը. ան.
 պ. կբ

Գերալոյս – Գր. հր, Սկև. աղ
 Գերահոչակեմ – Նար. կուս. և առաք,
 Լմբ. առկ
 Գերանակիր – Նար. ԻԷ, յորմէ և Լմբ
 Գերափառ – Նար. մծթ և ՂԳ, Լաստ.
 ԻԲ
 Գեր քան – Նար., Սկև. Ես, Նար.
 ՂԲ
 Գիշերայած,
 Գիշերայածու – Նար. Յովէդ, Մագ. ԾԷ
 Գոհաբանութիւն – Նար. ԻԲ, ԻԾ,
 ԼԴ և գանձ խՂ, Լմբ. պտրգ
 Գործակցիւն – Նար. Կ, Մաշկ, Լմբ. սղ
 Գոսժարկ,
 Գոսժարկու – Վանակ. յոթ, Լաստ.
 ԺԶ, Նար. ՀԵ
 Գոհի – Նար. ԿԷ, Բենիկ
 Գրաւականեմ – Միս. դտ, Նար. ԼԲ,
 ԼԶ
 Դանդաղ – Նար. Է, Լմբ. պտրգ
 Դառնարմատ* – Նար. մծթ, Մարգ.
 ան. պ. ան. և ան. յի. զ
 Դժոխային – Նար. ԺԲ, ԾԶ, Մագ. Հ
 Դիտապէտ – Բենիկ, Նար
 Եղեռնագործ – Նար. ՂԱ, Լմբ.
 ստիպ. և սղ, Երզն. աղօթ, ԼԾ. Նար
 Եղեռնագործութիւն – Սկև. աղօթ,
 Գր. հր
 Եղեռնական – Նար. ԽԵ, Յս որդի,
 Սկև. աղօթ, Մարաթ, Յիշատ
 Երամակացեալ,
 Երամակեալ – Նար. երգ Զ, Լաստ.
 ԺԱ
 Երկնածն – Նար. խՂ, Վրդն. ծն
 Երկնաշու – Նար. ՂԲ, Սրկ. յկ. Ժ,
 Վրդն. ծն, Մագ. Լ, ԼԴ
 Երկնընթաց – Նար. առաք, Ը. տաղ,
 Յիշատ
 Երկրաքարշտութիւն – Նար. Է, Լմբ.
 առ Լևոն
 Երկրեղէն – Նար. Ե, Երզն. մտթ
 Եօթնիցս, և
 Եօթնիցս անգամ – Լմբ. սղ., Նար.
 ՀԾ, ՂԲ
 Չագրաթորմի – Նար. ԿԾ, Լմբ. իմ.
 առակ. և ովս

* Բառն գործածված է նաև Կճակա վանահորն ուղղված թղթում («խրոսն դառնարմատ եւ որոմնաքոյս աշակերտացն»):

Զարմանահրաշ – Նար. ՂԳ, Սկև.,
 Մարաթ, ԳԷ. ես
 Չուարճախառն – Նար. ՀԷ, Լմբ.
 պարզ
 Ըղծականութիւն – Լմբ. պարզ, Նար.
 ԿԸ, ՂԳ, և կուս. և խչ
 Ըղծումն – Մագ. ԺԳ, Նար. Լ, Վրդն.
 ծն
 Ընթացակցութիւն – Նար. ԽԵ, Լմբ.
 պարզ
 Ընծայամատոյց – Երզն. լս, Նար. խչ
 Թախծական – Նար. ԽԶ, Ը. քոթ. ոտ
 Թևապարփակ – Սկև. աղ, Նար. ԼԳ
 Թխատիպ – Նար. խչ և Խ, Լմբ.
 պարզ
 Իննեբեակ – Նար. յիշատ, Ը. միշտ
 էիդ
 Ինքնապարսաւ – Նար. ԽԸ, ԿԵ,
 Սկև. աղ
 Իրաւակշիռ – Նար. Ծ, Սկև. աղ
 Լայնական – Նար. մծբ, Վրդն. երգ,
 Նար. Գ, ԻԸ
 Լափլեգ,
 Լափլիզող – Մագ. ԼԸ, Նար. Ժ
 Լեառնաձև – Նար. յովէդ, Վրդն. ծն
 Լծորդ – Նար. խչ, Մագ. և Երզն. քեր.,
 Նչ. քեր, Երզն. քեր, ԳԷ. ես, Լծ. փիլ
 Լուծականութիւն – Նար. ՂԳ և Գ,
 Մագ. ՀԸ
 Լուսապարզ – Նար. խչ, Միսայէլ. խչ
 Լուսատիպ – Գր. հր, Ը. միշտ էիդ
 Լքութիւն – Նար. ԿԴ, Լմբ. սղ
 Խակամտութիւն – Նար. խչ, Երզն.
 մտթ
 Խայտառակութիւն – Նար. ԿԲ, Լմբ.
 սղ, Մարգ. յուդ. ա
 Խարդախումն – Նար. ԶԴ, Վանակ.
 յոթ
 Խարարական – Նար. ԿԶ, Երզն. ոտ.
 երկն
 Խեթկիչ – Նար. ՂԲ և խչ, Մարգ. ա.
 պ. գ., Լծ. կոչ, Լմբ. առակ և Ժդ, Երզն. Ժ
 խորան
 Խիթումն – Նար. ԻԱ, ԶԴ, Երզն. մտթ
 Խիշտթ – Լծ. կոչ, Նար. ԾԸ
 Խմբարան – Նար. գնձ. եկեղ, Լմբ.

պարզ, Ուռպել
 Խնամական – Ի գիրս խտար, Նար.
 ԾԱ
 Խնամիչ – Նար. ԽԹ, ԾԴ, Լմբ. սղ
 Խնկարկութիւն – Նար. ԾԱ, Լմբ.
 պարզ. և սղ
 Խոստովանահայր – Ը. ընդի, Գր. հր
 Խոցուած – Մարգ. ա յի. ը, Լմբ. առ.,
 Ը. առ. և ընդի: Նոյնպէս և Նար. ստեպ
 Խուզողութիւն – Նար. խչ, Լմբ. սղ. և
 պարզ
 Կանաչացուցանեմ – Ժող. Հոռնկ,
 Նար. ԻԵ
 Կանխաձայնութիւն – Նար. ՂԳ, Գր.
 հր, Լաստ. Բ, Երզն. Ժ խորան
 Կատակերգական* – Մագ ԺԱ, Նար.
 ԽԵ
 Կարծրական – Նար. ՂԳ, Մի.
 ալրիվան, Երզն. ոտ. երկն
 Կարծրակոփ – Նար. խչ, Մագ. ԺԳ
 Կարկառումն – Կեչառ. աղեքս, Նար.
 Կարօտաբար – Նար. կուս, Լմբ. աղ
 Կենդանաբաշխ – Նար. ԼԵ և մծբ,
 Սկև. աղ
 Կենդանաստեղծութիւն – Նար. երգ,
 Կամրջ, Լաստ. ընթերց
 Կենսունակ – Նար. գնձ խչ, Ը. տաղ
 խչ, Սկև. ես. և աղ, Լմբ., Հ. կիլիկ
 Կենցաղակից – Նար. կուս, Լմբ. հմբ.
 սղ
 Կիզանողական – Նար. ԼԴ և Կ և Ի,
 ԾԳ, Նար. Է և Մաշկ
 Կիսամեռութիւն – Նար. ՀԳ, Մաշկ
 Կկեմ – Նար. Է, յորմէ և Մաշկ
 Կողահերձ – Նար. ԻԸ, Լմբ. յայտ
 Կործանական – Նար. ԻԲ և ԽԸ,
 Լաստ. ԺԸ, Սկև. աղ, Մարկ. շարժ
 Կորնգան – Մի. առկ. ԼԳ, Նար. տաղ
 սայլի
 Կուղ – Նար. ՀԱ, Լմբ. ժդ. Գ. 12, Մի.
 ապար
 Կոճեմ,
 Կոճումն – Մագ. Ը, Նար. ՂԲ
 Կսկծեցուցանող,
 Կսկծեցուցանողական,
 Կսկծեցուցիչ – Նար. ՀԲ, ԻԲ, ԿԹ,

* Բառս գործածված է մակ Կճակա վանահորն ուղղված քրթում:

Սարգ. յկ. Ը
Կտուց – Վրդն. ծն, Նար. ԿԹ
Կրօնաստան – Նար. ՀԲ, Ը. վիպ,
Լմբ. պտրգ
Կցորդակցութիւն – Նար. կուս, Վրդն.
աղ
Հակառակութիւն – Ը. թղթ, Նար. ԼԱ,
Սարգ. յկ. Է
Հանդիսացուցանեն – Նար. երգ, Լմբ. աղ
Համակրօն – Նար. առաք, Լմբ. սղ,
Ը. ան. պ. Ծգ, Ը. վիպ
Համակցորդ,
Համակցորդեալ – Նար. ԽԸ և խչ, Ը.
ան. յի. Հգ
Համահաւարքիչ – Նար. առաք, Բենիկ
Համբարձնամ – Նար., Ը. եղես
Համբարցուցանեն – Իգն, Նար. ԺԸ
Հայթիայթումն – Նար. ԺԴ, Ը. յկ.
ԽԲ
Հանապազասխալ – Նար ԽԸ, Սկևռ.
աղ
Հանգունատիպ – Նար. ԼԴ, ՀԷ, Լմբ.
պտրգ և ովս, Սկևռ. ես, Երզն. լս
Հարկեցուցիչ – Սարգ. ան. պ. Է, Վրդն.
աղ, Գր. հր
Հաւասարաբար – Նար. Լդ, ԼՁ, Լմբ.,
աղ
Հետևական – Նար. ԺԸ, Վահր. ոտ
Հիմնադրութիւն – Նար. կուս, Երզն. լս
Հրաբերան – Ը. ոտ. բարձր, Նար.
կուս, Վանակ. յորախացիրն, Լմբ. յայտ
Հրատապ – Նար Ե, Լմբ. պտրգ
Չանձրացուցիչ – Նար. Հ, Ղ, Լմբ. աղ
Չեռնաձգութիւն,
Չեռնաձիգք – Նար. ԾՁ, Սկևռ. լմբ
Չևակերպեն – Լմբ. իմ և սղ., Նար. Հ
Չևակերպութիւն – Նար. Ի, ՂԱ, Լմբ.
աղ. և պտրգ
Ճորտ – Նար. տաղ սայլի, Ը. առակք
Մանկլաւիկ,
Մանգլատ – Վրդն. պտմ, Նար. խչ
Մարտիչ, և
Մարտող – Վանակ. յոր, Նար. ԺԲ
Մաքրազարդ – Նար. Կուս, Միսիան
Մեղապարտութիւն – Նար. Ժ, Սարկ.
աղ
Մեռուցիչ – Նար. Յովէդ, Երզն. մտթ
Մթութիւն – Նար. Գ, ՀԸ, Ը. թղթ
Միակենցաղ – Նար. առաք, Վրդն. ծն

Միաշաւիղ – Նար. խչ, Վրդն.
աւետար, Սարկ. տոմար
Մշտաբորբոք – Նար. ՂԳ և Յովէդ,
Երզն. մտթ
Մշտանուէր – Նար. ՁԱ և առաք, Գր.
հր, Ը. տաղ
Մշտապաշտօն – Ուտպ, Նար. զանձ
խչ, Ը. տաղ հրեշտ
Մորմոքեցուցիչ – Նար. ՂԲ, Ը. մտթ
Յաբեթական,
Յաբեթեան – Նար. յիշատ, Մագ.
Յաճախագին – Նար մծբ, Կիր. պտմ
Յայտնաբանեն – Նար. երգ, Սկևռ. ի
Լմբ
Յառաջադասել – Գր. հր, Երզն. քեր
Յարակ – Նար. մծբ, Սարկ. տոմար
Յարգաւորութիւն – Նար. ՂԳ և ԽԸ,
ԾԳ, Սկևռ. ի յար
Յերիւրումն – Նար. Խ, Լմբ. պտրգ
Յերկարաձգութիւն – Ը. բարձր,
Նար. ԺԲ, ԾԳ, ՀԸ
Յիշոցատութիւն – Ը. ընդհանր, Գր.
հր
Յոգնագլուխ – Նար. ԻԸ, Կիր. Ը. խհ
Յոգնաթախիծ – Նար. ԻԵ, ԿՁ,
Վրդն. պտմ
Յոգնահամբար – Նար. յիշ. խչ,
Սկևռ. աղ, Յիշատ
Յոգնահնար – Գր. հր, Սկևռ. աղ
Յոգնամասնական,
Յոգնամասնեայ – Սարկ. հանգ,
Նար. ՀԳ
Յոգնանկար – Նար. կուս, Ը. տաղ ի
յի. մկ
Յոգնաչեայ,
Յոգնաչեան – Նար. խչ, Սկևռ. աղ, Ը.
հրեշտ
Յոգնառատ – Սարկ. պտմ. առ Սամ,
Գր. հր, Սկևռ. աղ
Յոգնատեսիլ – Նար. ՂԳ, Մագ. ԿԲ
Յորսայսեմ – Լաստ. ԺԳ, Նար. ԼՁ
Յուսակտուր – Նար. ԿՁ, Ը. ան. յի. Ժ,
Լմբ. պտրգ և վերափոխ
Յողաւորական – Նար. Բ, Ը. բարձր
Յոժարախորժ – Սարկ. աղ, Գր. հր
Նախընթացութիւն – Մագ. ԺԴ, ԻԵ,
Ներս. արեղ. ի Լմբ, Լմբ. ատ, Նար. ՂԲ
Նետահար – Նար. ԾՁ, Մխ. դտ
Ներհակական – Մագ. ԿԸ, Նար. Ա,

ԾԵ, Երզն. ոս. երկն
 Ներհիսեմ – Ը. տաղ, Նար. մծր
 Նիւթականութիւն – Նար. ԽԶ, Վահր.
 երրդ
 Նողկութիւն, և
 Նողկտութիւն – Նար. ՂԳ, Աստղ. Գ. 21
 Նուսխայապէս,
 Նուսխայօրէն – Ը. այբուբ, Նար.
 տաղ ծն
 Նրբութիւն – Նար. ՂԳ, Երզն. մտթ
 Շարժականութիւն – Նար. ՀԵ, Մարկ. քի
 Շնորհածիր – Նար. ԺԲ, Ղ և յիշ. խշ, Լմբ. ստիպ
 Շնորհընկալ – Նար. կուս և խշ, Լմբ.
 վերափոխ, Երզն. լս, Լմբ. պտրգ
 Ոգեկործան – Նար. ԾԶ, Լմբ. պտրգ
 Ոչէութիւն – Նար. ԻԷ, Մարգ. ա. պ. ք.
 և Է. և ա. յի. ք, Լմբ. առակ
 Ող – Նար. ԿԷ և կուս, Երզն. մտթ
 Ունակ – Նար. մծր, Ը. յս որդի,
 այբուբ, եղես
 Ունկնախից – Նար. Ծ*, Լմբ. ի Ը
 Պաճարամիտ – Նար. ԾԶ, Լմբ.
 պտրգ
 Պատմաբան – Սկեռ. ի Լմբ, Նար.
 կուս
 Պատմաբանութիւն – Նար. Ղ, որպէս
 և խշ, և առաք, Լմբ պտրգ
 Պարզևարան – Նար. ՀԵ, Սկեռ. աղ
 Պետրեան – Նար. տաղ, Լմբ. ի
 շնորհ, Զքր. Ծործոր
 Սանձակալ – Նար. ԾԴ, Լմբ. առակ
 Սառումն – Նար. ՂԱ, Ը. եղես
 Սիրաբողոք – Նար. տաղ ծն, Ը.
 տաղ ստեփ
 Սխրասարաս,
 Սխրատեսիլ – Նար. խշ, Սամ. երեց
 Սուն,
 Սուն մի – Հին բռ, Նար. մծր. ձ.
 Սպիտակափայլ – Աստղ. Գ. 16, Գ. Է.
 ես, Նար. յիշ. խշ և առաք, Ը. տաղ
 Ստացողապէս – Նար. Ե և մծր, Լմբ.
 հանգ

Սրբալոյս – Նար. ՂԳ, Ը. գանձ
 մեռնի, Մխ. այրիվան
 Սրբերգեան – Նար. ՂԳ, Ուսպ. ողբ
 Սրբերգենութիւն – Նար. խշ, Լմբ.
 պտրգ
 Սրովբեանման – Նար. տաղ, Երզն. լս
 Սրովբատիպ – Նար. խշ, Լմբ. պտրգ
 Սրսկեմ – Նար. ՂԱ, Գ. Է. ես, Նար.
 ՂԱ, Մաշկ
 Վայրէջք – Նար. տաղ եկեղ, Ստեփ.
 սիւն. կամ Մոկացի. տաղ. խշ
 Վատնիչ – Նար. ԻԶ, Վրդն. երգ, Մխ.
 առկ
 Վարժողական – Նար. խշ, Երզն. ոս.
 երկն
 Վերածիչ, որ և վերածու – Նար. ԶԲ,
 Լմբ. սղ
 Վերջնական – Նար. Ծ, Ը. եղես
 Վիմեղէն – Նար. ԼԷ, Պտմ. վր, Մարգ.
 ալ. պ. ա
 Տարողութիւն – Նար. երգ, Վրդն. ել,
 Երզն. մտթ
 Տարփալի – Նար. կուս, Ը. տաղ,
 Երզն. լս
 Տեսականութիւն – Նար. ՀԵ, Լմբ. սղ
 Տիեզերագրաւ – Նար. մծր, Վրդն. ծն
 Տիեզերալոյս – Նար. խշ, Յիշատ
 Տիեզերասոյգ – Նար. ԺԵ, Բենիկ
 Տիրատիպ – Նար. ԿԵ, Մաշկ
 Տղմասիկ, կամ
 Տղմասիգ – Նար. ԺԶ, Ը. ք. պետ. ԼԷ
 Տպատրումն – Նար. Յովեղ, Ուսպ
 Փաղփինատար,
 Փաղփինափայլ – Նար. տաղ, Երզն.
 լուս
 Փայլակնանման – Սկեռ. աղ, Նար.
 խշ, Ը. տաղ, Երզն. լս
 Փարաբումն – Նար. ԽԵ, Լծ. Նար
 Փեճեկ, կամ
 Փեճոկ – Նար. երգ, Երզն. մտթ
 Փեսայապէս – Նար. երգ, Լմբ. ի Ը.
 Փքքինազարդ – Նար. տաղ, Տաղ ի
 Զրիստոսատրոյ**
 Փրկանատր – Նար. ԼԴ, ԼԶ, Սկեռ. աղ

* Բառգրքում սխալմամբ նշված է՝ Ղ:

** Թեև բառգրքում նշված է՝ «Տ. փքքազարդ», քայց քանի որ վերջինս վկայված է միայն Գանձարանով, որի սկզբնավորողը հենց Նարեկացին է, ուստի փքքինազարդը դիտել են մարեկացիական ինքնուրույն բառ:

Քաղցրածայնել – Մազ. ԺԵ, Նար.
տաղ
Քաղցրունակ – Նար. գնձ, Երզն. լս,
Շ. եղես
Քանակեն – Լմբ., Նար. խչ և ԼԳ
Քանդուած – Նար. ԺԱ, Մազ. ԺԳ,
Իզն, Սարգ. ա. պ. գ

Քողարկութիւն – Նար. ԽԵ, Երզն. քեր
Քոյինաստեղծ – Նար. ԶԲ, Շ. գնձ.
վրովո
Քրուանք – Լմբ. մաղաք, Նար. ԺԸ,
Որբել
Օտարասերմ – Նար. գանձ եկեղ,
Սրգ. ա. յի. գ, Սկևռ. աղ

II Նարկացիով, հետագա մատենագիրներով և ժամանակագրորեն ամստույզ ժողովածուներով վկայված բառեր

Ագրաւանալ – Նար. Յովէղ, Տօնակ
Աղաչող կամ աղաչօղ – Շար, Նար,
Սրգ
Ամբարտաւանեն, Ամբարտաւանին –
Նար., ճ. Բ, ճ. Ա
Ամենաբոլոր – ճճ, Նար. ԺԵ
Ամենահամ – Վրք հց. Բ, Նար. ԽԸ
Ամենամեղ – Նար. Խ, ԶԳ, Շար,
Ոսկիփոր
Ամենայաղթող – Գնձ, Նար. ՂԳ և Է
Ամենասփիռ,
Ամենասփիռ – Նար. ԽԵ, ՀԳ,
Տօնակ
Ամէնօրհնեալ – Նար, Լմբ. հմբ, Շար
Ամրափակ – Նար. ԺԸ և խչ, Լմբ.
առակ, Տօնակ, ճճ, ճճ, Շ. բարձր
Այլայլեն – Նար. Բ, ԻԷ, Շ. ընդի, Լմբ.
սղ, Վրք հց. Բ, ճճ, Լմբ. սղ. ԾԹ
Անախորժամայ – Ոսկիփոր, Նար. խր
Անաղօտ – Նար, Շար, Լմբ
Անասնային – Նար. ՀԵ, Յս որդի,
Գր. հր., Տօնակ
Անասնօրէն – Նար. ԽԸ, ԾԶ, Գնձ
Անբռնադատ – Նար. ԶԳ և գնձ եկեղ,
Տօնակ, Նար. ՂԳ
Անդաւանեանի – Նար. ԿԵ, ճճ
Անդորդի,
Անդորդի – ճճ, Նար. մծբ
Անգնական,
Անգնեանի – Շար, Նար.
Անընտրաբար – Նար. ՀԷ, ՂԳ, ճճ
Անընտրողաբար – Նար. ԿԶ, Շ.
ընդի, Վրք. հց. Իզ
Անխնամական – Նար. ԻԲ, ճճ
Անխտորմակ – Նար. ՂԲ և երգ,
Սրգ. յուր. Գ, Տօնակ
Անհանգչեի – Նար., Մաշտ

Անմահացուցիչ – Նար. ԺԱ, ԼԳ, ԿԸ,
Լաստ. ԻԲ, Տօնակ
Անմաքրական – Նար. ԻԲ, Շ. իմ. եղ,
Շար
Անմաքրապէս – ճճ, Շար, Նար. Ե և
ՂԳ
Աննմանակ,
Աննմանական – Տօնակ, Նար. Գ և
խչ
Աննուիրական – Տօնակ, ճճ, Սարկ.
լուս, Նար. ՀԵ
Անուճադրութիւն – Նար. ՂԳ և կուս,
Սարգ. ա և բ և թ, Լմբ. սղ, Գնձրն
Անվան,
Անվանական – Նար. խչ և մծբ, Գնձ,
Նար. ԾԱ
Անվնասելի – Նար. ԺԲ, ԼԶ, Սարգ.
յկ. դ, Իզն, Վրք հց. ԺԱ, Տօնակ
Անտխրական,
Անտխրելի – Շար, Նար ԾԷ, Նար.
ԿԳ
Անօրհնիմ – Լմբ. առ Լևոն, Նար.
ԽԸ, Վրք հց. ԻԶ, Նար. ՀԵ
Ապաբան – Նար. ԽԷ, Լմբ. պտրգ,
Ոսկիփոր
Ապաստանեն – Նար. ԿԵ և խչ, Վրք
հց. ԻԶ, Լմբ. պտրգ, Սկևռ. յար
Ապրեցուցիչ – Նար. ԶԲ և ԻԷ, Շար
Առակաբան – Շ. խոստ, Ոսկիփոր,
Նար. երգ
Առողջացուցանեն – Նար ԺԸ, Շար
Արքայապատիւ – Նար. ՂԳ, Գանձրն
Աւանդական – Նար. ԼԳ, ճ. Գ, Գնձ
Բազկատարածութիւն – Շար, Նար.
գանձ խչ, ճ.Ա
Բազմաբիծ – Նար. Ը, ԿԳ, Յի.
Գառն, ճ.Ա

Բազմազանակ - Նար. գանձ եկեղ, Գէ. ես, Գնձ

Բազմակռիակ - Նար. ԺԷ, Լմբ. Ժղ, Գճ

Բազմամասնեայ - Գ. Ա, Նար

Բազմերախտիս, կամ

Բազմերախտիք - Նար. ԾԱ, Տօնակ

Բարեբուղիս, կամ

Բարեբուխ - Վրդն. ել, Նար. խչ, Տօնակ

Բարձրաբնակ - Նար. Յովէր, Գնձ

Բժշկապէս - Նար. ԻԳ, ԿԶ, ՀԹ,

Շար, Սարգ. յկ. ԺԱ, Սարկ. քի

Բոսորային - Նար. ԿԳ, Շար

Բոցանիւք - Գ. Գ, Նար. ՉԱ, Բենիկ

Բոցանշոյլ - Շար, Նար. խչ և կուս

Գեղազարդ - Վրք հց, Վրդն. ծն, Գնձ, Գ. Ա, Նար. առաք

Գեղեցկապանձ - Նար. խչ, Գնձ

Գթեցուցանիւմ - Ի գիրս Խոսր, Վրք հց., Հ=Յ. նոյ. ա, Նար. ԽԸ, Լմբ. առ, Վրք հց. ԺԹ

Գծագրական - Նար. ՂԳ, Գճ

Գուժատու - Նար. խչ, Վրդն. ծն, Տօնակ

Գունակաւորեալ - Նար. Յովէր, Գճ

Դաւանումն - Շար, Հ=Յ յունիս. 4, Նար, Մաշկ

Դիմակցութիւն - Գ. Բ, Նար. ԻԵ, Ը. բարձր

Դիւանճենճեր - Գ. Ա, Նար. ԾԱ

Դրուատական - Նար. մծբ և խչ, Գ. Բ

Եղենական - Նար. խչ, Շար

Եզող - Նան. ԾԴ, Գնձ

Եղանակեմ - Շար, Նար. ՀԴ

Եղբայրական - Իգն, Լմբ, Տօնակ, Նար. խչ

Երագամիտ - Նար. խչ, Սրգ. ա, յի. Է, Հ=Յ. մարտ. ԻԷ

Երգաբան - Շար, Նար. կուս

Երգողութիւն,

Երգութիւն - Տօնակ, Նար. Ի և խչ

Երդմնական - Երզն. քեր, Գ. Ա., Նար. ԽԵ, Նար. ԽԲ

Երեքսրբեան - Շար, Նար. գնձ խչ և ՀԵ, Բենիկ, Շար, Գնձ, Գնձ, Շար

Երկնաբնակ - Գ. Գ, Նար. առաք

Երկնակրօն - Տօնակ, Նար. ԾԱ

Երկնաձիր - Շար, Գ. Ա, Նար. խչ

Երկնաստեղծ - Նար. ՉԲ, ՉԴ, Տօնակ

Երկուցանեմ - Նար. ՂԲ, Լմբ. իմ, Լմբ. նաւում, Հ=Յ. մարտ. ա

Չարմամագրեմ - Նար. ՂԲ, ՂԳ և գնձ եկեղ, Գնձ

Չգուշապէս - Նար. խչ, Լմբ

Չիմաւոր - Շար, Նար. մծբ և գնձ հոգ

Չուարթարար - Շար, Ոսկիփոր, Նար. ՂԳ

Չուգածայնութիւն - Գ. Ե, Նար. ԽԸ

Ըմպանակ - Նար. Լ և ԿԸ, Գնձ

Ընդարձակատարր - Նար. խչ,

Մաշտ. զահկ, Երզն. քեր

Ընծայարան - Վրք հց. ԺԹ, Լմբ.

պտրգ, Նար. խչ

Ընտրեալ - Շար, Նար

Ըստանձնեմ - Գ. Ա, Նար. ԾԷ, ՀԷ,

Մագ., Ը. ա. յի. ձղ

Թագազարմ,

Թագազն - Յս որդի, Գնձ, Տօնակ,

Նար. խչ, Վրք հց. Ժղ

Թագածառանգ - Նար. առաք և մծբ,

Տօնակ

Թափանցական,

Թափանցային - Նար. ՀԵ, Գնձ

Իշխեցող - Նար. ԾԸ, Շար, Տօնակ

Իրաստեղծ - Նար. ՀԵ և խչ, Սկևռ.

եւ, Տօնակ

Լուսաբնակ - Նար. մծբ և Յովէր, Գճ

Լուսապայծառ - Նար. ՉԲ, Շար,

Երզն. մտք, Շար, Երզն. մտք

Լուսարան - Նար. խրատ, Ասող. Գ.

7, Լաստ. բ. Ե. ք, Յս որդի, Նար. ԾԲ, Գճ,

Վրք ոսկ, Նար. ՀԵ, ՂԳ

Լրութիւն - ԳՂ. տն ընդառաջ, Նար.

ԺԹ, ԿԶ

Խարդախող - Շար, Նար. Ղ, ՂԳ,

Լմբ. իմ

Խարումն - Գ. Գ, Նար. ԽԳ

Խեթան - Վրք հց. Ժա, Երզն. մտք,

Նար. ԻԴ

Խնկազգեաց,

Խնկազգեստ - Շար, Նար. ԼԳ

Խնկալի,

Խնկալիր - Տաղ, և Գնձ, Նար. ՂԳ

Խոուներամ - Նար. տաղ ծն, Տաղ

Խրախակից - Նար. կուս, Լմբ. պտրգ

և սղ, Գ. Ը

Խրախացուցիչ – Նար. առաք, ճ. Ը
 Ծխամած – Նար. Խ, ճ. Ա
 Կայծակնատարափ – Նար. Յովէդ,
 Տօնակ
 Կարեկցաբար – Նար. ԺԴ, Մագ. ՀԵ,
 ճ. Ը
 Կարմրերանգ – Գնձ, Նար. խշ
 Կարմրերփեան,
 Կարմրերփին – Ը. տաղ, Նար. խշ,
 Շար, Լմբ. վերափոխ, Տաղ, Գր. տղ. Ենմ
 Կենսաբաշխ – Նար. ՂԱ, Տօնակ
 Կենսառիթ – Նար. ԺԸ, Գնձ
 Կենսունակ – Նար. գնձ խշ, Ը. տաղ
 խշ, Սկևռ. ես և աղ, Լմբ, Հ. կիլիկ
 Կիզանեմ – ճ. Ա, Նար. ԺԶ, Սրգ. ա.
 յի. Ե, Նար. ԺԶ, Վրք հց. դ
 Կսկծումն – ճ. Գ, Տաղ, Նար. Է, ԻԳ,
 ԽԵ, Լմբ. իմ
 Հալ – Ոսկիփոր, Վրդն. ել, Նար. խշ
 Հալողական – Նար. ԻԷ, Նշ. եզեկ,
 Սկևռ. ի Լմբ, Ոսկիփոր
 Համադրութիւն – Ժղ Հոռմկլ, Ը. Գ. յի,
 Է, Լմբ. տղ. ճ. Գ, Նար. ԶԴ
 Համառօտիչ – ճ. Ա, Սարկ. քի, Նար.
 ՀԷ
 Հաչին,
 Հաչումն – Ոսկիփոր, Նար. ԽԵ,
 Վրդն սղ
 Հառաչ – Նար. Ի, Սկևռ. Լմբ, ճճ,
 Բենիկ
 Հիանշմար – Նար. գնձ հոգ, Տաղ
 Հիմնադիր – Նար. առաք, Շար,
 Երզն. Ժ խորան
 Հոգեկեցոյց, կամ
 Հոգեկեցոյց – Նար. ԻԷ, Երզն. մտք. և
 քեր, ճճ
 Հոգեպարզ – Նար. Ը և խշ, ճճ
 Հողազանգուած – Նար. ԶԲ և խշ,
 Տօնակ
 Հողմային – ճ. Գ, Նար. գնձ եկեղ,
 Լմբ. պորգ, Սկևռ. աղ
 Հրակերպ – Նար. խշ, Լմբ. յայտ, ճ. Ա,
 Վրդն. ել, Մարաթ, Շար, Նար. ԶԱ, Գնձ
 Հրաճաշակ – Շար, Նար. գնձ հոգ,
 Վանակ. յուրախացիրն
 Հրաշաձայն – Նար. առաք, ճ. Ժ
 Հրաշատեսիլ – Նար. ԶԱ, ճ. Ա

Հրեշտակահանգէտ – ճ. Գ, Նար. խշ
 Մահակիր – Նար. կուս, Գնձ
 Մահածիր – Նար. մծք, Գնձ
 Մասնակից – Նար. ԿԸ և կուս, Ոսկ.
 յի. ա. 36, Վրք հց. ք, Յի. Գառն. աղ. և խր
 Մասնակցեմ,
 Մասնակցիմ – Տաղ, Նար. ԿԱ
 Մարգարեածիմ – ճ. Գ, Լծ. կռշ,
 Տօնակ, Նար. խշ
 Մարգարեահայր – Նար. Յովէդ, ճճ
 Մարդասիրապէս – Շար, Նար. Ե
 Մարմնագգեցութիւն – ճշ, ճ. Գ, ճ.
 Ա, Գր. հր, Երզն. մտք
 Մարմնարան – Նար. կուս և գնձ խշ,
 Շար
 Մաքրագարդեմ – ճշ, Նար. ԼԴ,
 Տաղ, Շար
 Միականութիւն – ճ. Գ, Նար. ՀԵ
 Միափառ – Նար. առաք, Ոսկիփոր,
 Սարգ. ա. յի. ք, Ոսկ. յի. ք. 21
 Յաղթարան – ճ. Ա, Նար. մծք
 Յամենուստ – Նար. ԶԶ և ԻԶ, ճ. Բ,
 ԳԷ. ես
 Յոգնաթախանձ – Նար. ի վերնագր,
 Մագ. Խ, Տօնակ
 Յուսադրութիւն – Միսիան, Մաշտ,
 Նար. ԽԸ, ԶԸ, Ղա և մծք, Ը. ոտ. հրեշտ
 Յուսադիր – Նար. ԾԳ, ճ. Ա
 Նախահրաւեր – Գնձ, Նար. խշ
 Նախաձայն – Նար. խշ, Շար, Սկևռ.
 ի լմբ, Մաշկ
 Նախաճառ – Շար, Լմբ. առտ, Նար.
 խշ, Ը. ոտ. բարձր, Տաղ
 Նախանկատ – Սկևռ. ի լմբ,
 Ոսկիփոր կամ* Նար. խր
 Նախանշան,
 Նախանշանակ – ճ. Բ, Նար. խշ
 Նորօրէն – Գր. հր, Բենիկ, ճ. Ա
 Շարընթանալ – Ոսկիփոր, Նար. խշ
 Շնորհաբաշխ – Ի գիրս խոսք, Նար.
 առաք, Շար
 Շնորհաշուք – Նար. կուս և մծք, ճ. Ը
 Ոգեկեցոյց – ճ. Ը, Գր. հր
 Ոգեպահանջ – Նար. ԻԸ, Գնձ, Նար
 ԾԸ
 Ողբական – Երզն. մտք, Վրք հց. դ,
 Նար. ԻԶ

* Կարծում են՝ Կամ-ը ճիշտ չէ: Հավանաբար պետք է լիներ և, կամ՝ ստորակետ:

Ողբարկ,
 Ողբարկութիւն – ճ. Գ, Նար. Լ
 Ոսկիափայլ – Նար. գնձ եկեղ, Երզն.
 լս, Գնձ
 Պատմաբանիչ,
 Պատմաբանող – ճ.Ը, Նար. գանձ
 հոգ, Տաղ
 Պարզատրութիւն – ճ. Գ, Նար. ՂԳ
 Պարզընկալ – Ոսկիփոր, Նար. խշ
 Ջահավառ – ճ. Գ, Նար. խշ, Մաշտ,
 Տաղ
 Ջահեմ – Գնձ, Ոսկիփոր, Նար. ԶԴ,
 Մխ. աղ
 Ջրգողիմ – Վրք հգ. Ը, Նար. ԺԸ
 Սաղարթարեր – Ը. եղես, Նար. մծր,
 Տաղ
 Սամոտիք – Նար. Տաղ, Ոսկիփոր
 Սայրասոր – ճ. Բ, Ը. եղես, Գր. հր,
 Նար. ԻԸ, ՂԳ, Լմբ. հմբ, ճ. Ա
 Սառնութիւն – Նար. ՂԳ, Ոսկիփոր
 Սաստկակակիծ – Նար. ԽԸ, Տաղ
 Սեռակնածկ – Նար, ճ. Բ
 Սխրալի – Նար. ԾԸ, Սկլռ. ի լմբ, ճ. Ժ
 Սկզբնագարդ – Նար. տաղ, Գնձ
 Սոսկական – Նար. Գ, ՀԱ, Գնձ հոգ և
 գնձ խշ, Գնձ, Տաղ
 Սոփեր – Նար, Մաշտ
 Ստապատիր, կամ
 Սուտապատիր – Նար. ՂԲ, ճ. Բ,
 Մաշտ
 Ստորնական – Նար. ԺԱ, ԺԷ, Գնձ,
 Ը. իմ եղակ
 Ստուերանամ – Նար. ԻԴ, ՀԸ,
 Սարկ. յկ. դ, Լմբ. առակ և պտրգ, ճ. Ա,
 Լմբ. իմ
 Սրբաբանութիւն – Նար. ԼԴ, ՂԳ,
 Լմբ. առ, ճ. Ժ
 Սրբագումար – Գնձ, Նար. խշ
 Սրբագունդ – Նար. առաք, Գնձ
 Սրբուհի – Վրք հգ. Բ, Հ=Յ. մայ. ԻԹ,
 սեպտ. ԺԱ, Ըար, Նար. կուս
 Սքանչելապայծառ – Նար. գնձ հոգ,
 Ըար
 Վայրանկեալ – Ը. տաղ, ճ.Բ, Ըար,
 Նար. տաղ
 Վայրենաբարոյ – Նար. ԽԶ, Ը.
 ընդհանր. և առեմ, Երզն. լս, ճ.Ա
 Վառարան – Ըար, Նար. կուս. և Իգ

Վեհական,
 Վեհային – Մագ. ԺԲ, Նար. կուս, Գնձ
 Վերագամ,
 Վերագայիմ – Բրս. սրկ, Ըար, Նար.
 խշ, Ոսկիփոր
 Վերասլանամ – Ը. Յս որդի և եղես,
 Ըար, Ը.տաղ վերափոխ, Նար. յիշ
 Վերերգել – Լմբ. հմբ, Ըար, Նար. ՂԳ
 Վերնամարտ – Նար. ՂԱ, Գնձ
 Վիմական – Նար. ԾԶ, Վրդն. ծն,
 Վրք հգ. ԺԹ
 Տանջողական – ճ. Ա, Իգն, Նար,
 ԺԹ, Վրդն. ծն
 Տաշխ,
 Տաշխն – Գնձ, Ըար, Նար. կուս
 Տարփ – Նար. տաղ, Գնձ
 Տափր – Նար. Յովէդ, ճ.Ա
 Տեառնագրութիւն – ճ. Բ, Նար. ԶԴ,
 ՂԱ, ՂԲ, ճ. Բ
 Տիեզերալուր – Ըար, Նար. խշ, Միխ.
 ասոր
 Տիեզերախումբ – Նար. գանձ առաք
 և մրգր, ճ. Ա
 Տիրակիր – Նար. կուս, Գնձ, Վրդն.
 յանթառամն
 Տնանկարար – Նար. խշ, Գնձ
 Բախճան – Նար. խշ և գանձ. եկեղ,
 Տաղ, Ը. տաղ
 Բոպ – Նար. տաց, Գնձ
 Յնդելի – Նար. ԽԸ, Իգն, Վրք հգ. ք
 Իփթ – Ը. տաղ, Նար. խշ, Տաղ, Ը.
 տաղ, Երզն. լս, Գնձ, ճ.Ա
 Փայլակնածկ – Ըար, Նար. խշ
 Փառատրական – Նար. ԶԲ, Երզն.
 երկն, Գնձ
 Փարթամանամ – Նար. Ժ, Սարգ
 յոյ. Բ, Ոսկիփոր
 Փոխածկեմ – Ոսկ. յարետիս, Սրկ.
 լուս, Նար. ՂԲ, Ոսկիփոր
 Փրկութիւնաբեր – Նար. երգ, ճ. Գ
 Զակտական,
 Զակտելի – Տօնակ, Նար. ԽԸ, Ըար
 Զառակերպ – Ըար, Նար. ՂԱ, որպէս
 և Գնձ, Ը. տաղ, Ըար, Գնձ
 Զարածգութիւն – ճճ, Նար. ԽԸ
 Օդատարած – ճ. Ը, Նար. Յովէդ
 Օրհնառաք – Նար. կուս, Նար. կուս,
 Գնձ

Հավելված

Նարեկյան դպրոցով, հետագա մատենագիրներով և ժամանակագրորեն անստույգ ժողովածուներով վկայված բառեր*

Ազատածին – Անան. եկեղ, Երզն. լս
և քեր

Ահեղահրաշ – Շար, Բենիկ, Անան.
եկեղ

Աղախնածին – Երզն. քեր, ճճ,
Անան. եկեղ, Սկև. Լմբ

Աղախնական – Անան եկ., Ը. եղես
Աղապետ կամ,

Աղպետ – Խոսր, Լծ. Նար, ճճ,
Բժշկրն

Ամենաբաշխ – Նար. Գ, ԽՉ, Վրդն.
յի, Անան եկեղ

Ամենագուարճ – Խոսր, Գնճ
Ամպախառն – ճ.Ա, Անան եկ

Անանջրպետ – Շար, Յս որդի, Նար,
Անան եկեղ

Անբառնալի – Խոսր. պտրգ, Ը.
բարձր, Ոսկիփոր

Անբերելի – Նար. ՀԵ, Խոսր, Իզն,
Նար. ԻԱ, ԻԳ, ԽԹ

Անգիրկ – Խոսր, Ոսկիփոր
Անհամբեր – Խոսր, Նար. ՄԵ, Ասող.

Բ. 4, Վրք հց Դ
Անպատիր – Սրգ. յկ գ, Նար. Գ, ուր
Լծ, Նար. Ղ, Խոսր, Խոսր, Նար. ՉԲ և
մծք, Մյս. դտ, ճ.Ա

Անպատկառ – Նար. ԻԷ, ԾՉ, Շար,
Նար. իս, և առաք, և ՉԸ, Մագ. Դ, Խոսր,
Նար. կուս

Անվճարական,
Անվճարելի – Երզն. ոտ. երկն, Նար.
ԺԵ, Խոսր, Նար. ՀԹ

Անփոխարկաբար – ճճ, Խոսր.
պտրգ

Ապերախտություն – Խոսր, Նար. Ե,
Լմբ. սղ

Առաւելումն – Խոսր, Գնճրն
Աստուածահաւաք – Անան. եկեղ,
Վրդն. յի

Աստուածահոս,
Աստուածահոսան – Անան.եկեղ, ճ. Ժ

Արդիւնանամ – Լմբ. սղ, Վրդն. դան,
Խոսր

Արեգակնածագ – Անան.եկեղ,
Միսիան

Բազմավորով – ճ.Ա, Լմբ. սղ, Նար.
իս, Անան.եկեղ

Գեղազարդութիւն – Անան.եկեղ, Լմբ.
Ժդ. և իմ, ճ.Ա

Գեղեցկատիպ – Անան.եկեղ, Նար.
իս, Ը. եղես

Գետակուր կամ
Գետահեղձիկ առնել – Խոսր, Լմբ.

ովս
Գերագարդեալ – Անան.եկեղ, Ը. ոտ.

բարձր և հրեշտ, Շար, Վրք հց. ա
Գերակայացեալ,

Գերակայեալ – Մագ. ԻԹ, Անան.
եկեղ, Խոսր, Նար. մծք

Գերամաքուր – Կրպտ. ոտ, Սկև.
աղ, Անան.եկեղ, ճ. Ժ

Գոհաբանեմ – Շար, Նար. կուս,
Խոսր, Լմբ. պտրգ

Գօտեպինդ կամ
Գօտեպինդ – Ը. թղթ, Խոսր

Դարձումն – Շար, Խոսր, Նար. Ժ
Դիապատեմ – Վրդն. յանթառամն,

Խոսր
Դիահռտ – Վրդն. օրին. ԼԲ. 22,
Անան.եկեղ

Դիւանուէր – Անան. եկեղ, Նար, ճճ,
Տօնակ

Դիւատանջ – Յս որդի, Անան.եկեղ
Դիւրամերձենալի – Իզն, Խոսր.

պտրգ
Եռագարդ – Անան. եկեղ, Ոսկիփոր

Եռանդնուտ – Անան. եկեղ, ԳԷ. ես
Երախտամոռաց – Անան**, և մար,

* Քանի որ «Նարեկացու բառաշխարհը» հողվածի հավելվածում թվարկել ենք միայն Նարեկացիով ու Խոսրով Անձևացիով և միայն Անանիա և Գրիգոր Նարեկացիներով վկայված բառերը, ռատի կրկնություննից խուսափելու համար այստեղ դրանք՝ 30 բառ, չենք թվարկում:

** Պետք է լինի՝ Անան. եկեղ: Այդ են հուշում ինչպես օրինակները՝ «Երախտամոռաց ժողովուրդ, կամ պաշտօնեայ. Անան: և մար», այնպես էլ համառոտ անունների ցանկում միայն «Անան» համառոտագրության քացակայությունը:

Մաշկ, Վրդն. առակ, Իզն
 Երկեղուկս արկանել – Խոսր, Սրգ.
 յկ. Ղ
 Երկնակատար – Անան. եկեղ, Բենիկ
 Երկնահաս – Անան. եկեղ, Երզն.
 լուս, ճճ, Նշ. խնդ
 Երկնաշախիղ – Անան. եկեղ, Սկև.
 աղ, Լմբ. ժղ
 Երկրածնեալ,
 Երկրածնունդ – Անան. եկեղ, Լմբ.
 հանգ
 Երկրամերձ – Խոսր, Վրդն. լուս, և
 Նշ. խնդ
 Եօթնադուռն – Անան. եկեղ, Հ=Յ.
 հոկտ. Ժ ը, Հ. կիլիկ
 Չրաւաստակ – Անան. եկեղ, Տօնակ
 Էացուցանեմ – Խոսր, Մագ. Ծ, Իզն,
 Սարկ. յկ. Ժ, Ը. թղթ
 Ընծայատու,
 Ընծայատուր – Որբեյ, Նար. առաք,
 ճ. Ա, Խոսր. պտրգ
 Թեթևամտութիւն – Խոսր, Լմբ. յովն,
 Երզն. մթտ
 Ժրացուցանեմ – Խոսր, Վրդն. սղ
 Իրաւարանեմ – Խոսր, Սարգ. ա. պ.
 Ե. թ, Սկև. աղ
 Լուսանկար – Նար. խշ, Գր. հր,
 Անան. եկեղ
 Լուսանշոյլ – Անան. եկեղ, Նար. խշ և
 կուս, Վրդն. յանթառամն, Տօնակ, Երզն.
 քեր. յիշատ
 Լուսապաճոյճ – Նար. ԿԵ, ՀԹ և խշ և
 մծր, Անան. եկեղ, Գնձ, Տօնակ
 Խաչադրոշմ – Անան. եկեղ, Երզն.
 մտթ
 Խորանայարկ – Անան. եկեղ, Շար
 Ծաղկազարդեմ – Խոսր, Անան. եկեղ,
 Երզն. մթտ և յս, Ոսկիփոր
 Ծայրածաւալ – Անան. եկեղ, Ասող.
 Գ. 1
 Ծառայաբար – Խոսր, Լմբ.
 վերափոխ, Սարգ. և Շար
 Ծառայածին – Նար. ՂԳ, Անան.
 եկեղ, Վահր. երրղ
 Ծիրանածաւալ – Նար. խշ, Անան.
 եկեղ, Մարաթ
 Ծովամոյն առնել – Վրդն. պտմ,
 Խոսր

Կամարազարդ – Անան. եկեղ, Վրդն.
 յս
 Կայարան – Անան. եկեղ, Նար. ՀԵ,
 Ը. իմ եղակ, Գնձ, ճճ
 Կայծակնատարած – Անան. եկեղ,
 Գնձրն
 Կայծակնափայլ – Անան. եկեղ,
 Վրդն. քրգ, ճ. Ժ
 Կանաչասաղարթ – Անան. եկեղ, ճ. Բ
 Կանխատես – Անան. եկեղ, Սարգ.
 ա. պ. գ
 Կարգած – Խոսր, Սամ. երեց, Նշ. ի
 գիրս խոսր
 Կարծրանիւթ – Նար. ԿԳ և խշ,
 Անան. եկեղ, Վրդն. թուոց, Անան. եկեղ
 Կենսածին – Սարգ. ա. պ. Է, Տօնակ,
 Անան. եկեղ
 Կենսակալակ – Անան. եկեղ, Սկև.
 աղ. և յար
 Կերակրեմ – Գր. հր, Խոսր, Շար
 Կիրակամուտ, կամ
 Կիրակէմուտ, և կիրակմուտ – Վրդն.
 սղ. ճլգ, Ոսկիփոր, Խոսր, Տօնացույց ձ,
 Գնձ
 Կոհակումն,
 Կոհականք – Անան. եկեղ, Լմբ. իմ
 Կողոպտանք – Ասող. Գ. 17, Անան.
 եկեղ
 Հակառակատիպ – Լմբ. սղ և պտրգ,
 ճ. Ա, Անան. եկեղ, Ը. ա յի, Կ գ
 Հաճելութիւն – Սամ. երեց, Անան.
 եկեղ, Տաղ
 Հանապազամեո – ճ. Ա, Խոսր
 Հիմնախիլ առնել,
 Հիմնախիլել – Ուոպ, Անան. եկեղ
 Հմակեր – Խոսր. պտրգ, Նշ. եզեկ,
 Մխ. առկ
 Հոգեհոս,
 Հոգեհոսան – Ը. տաղ, Տաղ, Անան.
 եկեղ
 Հոգիընկալ – Խոսր, Նար. խշ, Ոսկ.
 գժ, Լմբ. պտրգ և սղ, Վրդն. սղ և
 յանթառամն
 Հրամաքուր – ճ. Ը, Անան. եկեղ
 Հրանիւթական,
 Հրանիւթեայ – Նար. մծր, Խոսր,
 Անան. եկեղ
 Հրապուրումն – Անան. եկեղ, Լմբ. իմ

Հրեշտակաբնակ – Անան. եկեղ,
Սամ. երեց, Յիշատ
Մարգարտաշար – Վրք. հց. ԺԴ,
Գնձ, Անան. եկեղ, Գ. Ա, Շար
Մաքրագործ – Անան. եկեղ, Շար,
Սարգ. յոջբ
Մեծածիր – Խոսր, Ի գիրս խոսր
Մերային – Սամ. երեց, Լմբ. հանգ,
Լծ. կոչ, Խոսր, Նար. ԺԷ, ԽԴ
Մշտամատոյց – Անան. եկեղ,
Ոսկիփոր, Գնձ
Մովսիսաբար – Խոսր, Վրդն, Տօնակ,
Երզն. լուս և Ժ խորան
Յախճապակեմ – Գնձ, Անան. եկեղ,
Ի գիրս խոսր
Յաճախական – Խոսր. պտրգ, Երզն.
քեր
Յարաբարդութիւն – Ոսկիփոր, Մագ.
ԽԲ, Անան. եկեղ, Նշ. եզեկ
Յոգնաբեղուն – Անան. եկեղ, Գր. հր,
Շ. քրք, Մագ. քրք, Մագ. քեր, Լծ. ածար,
Վանակ. յորայխացիրն, Սկլա. ի Լմբ
Յոլովումն – Խոսր, Հ. դեկտ. Լա
Յուսադրեմ – Խոսր, Գէ. ես, Վահր.
ոտ, Ներս. Մոկ
Նախախնամիչ,
Նախախնամող – Լմբ. պտրգ, Խոսր,
Նար. Գ
Նայիմ – Խոսր, Նար. խշ
Ներտադական – Յս որդի, Երզն. ոտ.
երկն, Անան. եկեղ, Երզն. քեր
Շաղաշարումն – Նար. խշ, Անան.
եկեղ, Լմբ. առակ
Շարաւալի,
Շարաւալից – Տօնակ, Անան. եկեղ,
Լծ. կոչ
Շնորհակալիմ – Խոսր, Գէ. ես, Վրք
հց. Զ, Մխ. ապար, Նար. երգ, Վահր. ոտ
Շուշանափայլ – Նար. խշ, Անան.
եկեղ, Շ. տաղ, Գնձ, Տաղ
Շուտափոյթ – Խոսր. ժմ և պտրգ,
Սարգ. յկ. ք, Լմբ. պտրգ և ժղ, Լծ. կոչ,
Լմբ. առակ
Ոչնչութիւն – Խոսր, Նար. երգ, Գ. Ժ
Որդիաբար – Խոսր, Կրպտ. ոտ,
Տօնակ, Երզն. լուս
Ողղաբարոզ – Խոսր. պտրգ, Լմբ.
հանգ

Ուղիածն – Մագ. ԺԶ, Անան. եկեղ,
Գնձ, Հին բո
Չարագրգիտ – Խոսր. պտրգ, Վրք հց.
ԻԶ
Չքնադակերտ – Անան. եկեղ, Լմբ.
վերափոխ
Պաղապանծ,
Պաղապանծական – Հին բո, Անան.
եկեղ
Պայծառագարդութիւն – Անան.
եկեղ, Նար. երգ, Լմբ. պտրգ
Պարզատուութիւն – Խոսր, Ի գիրս
խոսր, Անան. եկեղ
Պարսպափակ – Ուոպ, Անան. եկեղ,
Ասող. Գ. 11
Սաղայէլ, կամ
Սատայէլ – Վրք հց. ԺԹ, Խոսր,
Ոսկիփոր
Սաղարթափթիթ – Անան. եկեղ,
Սկլա. աղ
Սաւառնաթև,
Սաւառնաթևեալ – Շար, Շ. գանձ
վերափոխ, Գնձ, Ոսկիփոր, Գ. Ժ, Գնձ,
Անան. եկեղ, Մաշտ, Տօնակ
Սխալութիւն,
Սխալումն – Մագ. քեր, Նար. ՂԱ,
Խոսր. պտրգ, Նար. ԺԵ
Սկզբնահայր – Նար. ԺԱ, Ղ, ՂԳ,
Տօնակ, Նար. ՀԲ, Շ. քարձր, Նար. ԿԷ,
ԼԱ, ՀԱ, Խոսր
Սքանչելահրաշ – Անան. եկեղ, Նար.
ՀԵ, Մխ. այրիվան
Վստահացուցանեմ – Գ. Բ, Խոսր,
Սարկ. աղ
Տխրատեսակ,
Տխրատեսիլ – Նար. ԼԴ, ՂԳ, Գ. Ը,
Խոսր, Շ. մտք
Տրտմալի,
Տրտմալից – Շար, Սարգ. ա. պ. ք, ք,
Խոսր, Իզն, Սրգ. ա. պ. ք և ք
Տօնափրութիւն – Խոսր, Սարկ. լս,
Կամրջ, Երզն. լս
Փայլակնանալ – Շար, Անան. եկեղ,
Վրք հց. ԻԱ
Փոյթագոյն – Անան. եկեղ, Գէ. ես
Քանքարաթարոյց – Գ. Ա, Խոսր,
Լմբ. սղ և առակ, Երզն. մտք
Քսակ – Խոսր, Նար. խշ, Նշ. եզեկ

Г. К. МИРЗОЯН - Влияние языка Нарекаци на армянскую литературу последующих веков. - В продолжение исследований, начатых статьей "В мире слов Нарекаци", автор выделяет из словаря "Айказян" слова, обнаруженные только у Нарекаци и, соответственно, в произведениях армянских писателей следующих веков. Сравнивая ряд приведенных в словнике примеров, по определенному принципу группируя, классифицируя выделенные слова, автор делает попытку рассмотреть этот языковой материал с филологической и историоведческой точки зрения. Предпринятое рассмотрение показывает, что в течение трех с половиной столетий, с 10-го по середину 14-го века, почти все армянские авторы, известные и неизвестные, испытывали в той или иной степени влияние языка Нарекаци, применяя не только созданные им слова, но и само его искусство словотворца. Выясняется также, что хотя и до второй половины 12-го века армянские авторы не упоминают имени Нарекаци, это не означает, однако, что его произведения, в частности "Книга скорби", были забыты. Напротив, наличие глубоко и только нарекациевых слов в произведениях авторов 11-12 веков Григора Магистроса, Аристакеца Ластивертци, Ованеса Саркавага Имастасера и др. приводит к выводу, что армянские авторы докиликийского периода широко пользовались созданными Нарекаци, питались от них как от живительного идейного и языкового источника. Тем самым Григор Нарекаци, при всем загадочном умолчании его имени, оказал явное воздействие на литературно-художественную мысль данного периода, значительно способствовал ее развитию.